અદ્ભુત અને ચમત્કારપૂર્ણ

જૈન શ્વેતાંબર તીર્થ

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ

(તીર્થોત્પત્તિ, ઈતિહાસ અને સંપૂર્ણ વસ્તુદર્શન)

卐

લેખક -

પૂજ્ય ગુરુદેવ મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયાન્તેવાસી

મુનિશ્રી જમ્બુવિજયજી મહારાજ

સંપાદક -

સાહિત્યચંદ્ર બાલચંદ હીરાચંદ, માલેગામ

પ્રકાશક -

સુમતિલાલ રતનચંદ પટણી

બી એ, એલ એલ બી

કાંતિલાલ વીરચંદ શાહ

એલ એલ બી

માનદ મંત્રીઓ શ્રી તીર્થરક્ષક કમિટી

પ્રાપ્તિસ્થાન

વ્યવસ્થાપક, શ્રી જૈન શ્વેતાંબર
શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ
શિરપુર (વરાડ)

શ્રી મણિલાલ વીરચંદ શાહ
LI B
માલેગામ (નાશીક)

મૂલ્ય રૂ ૧-૨૫
દ્વિતિયાવૃત્તિ ૨૦૦૦

મુદ્રક –
સાધના મુદ્રણાલય
દાણાપીઠ ભાવનગર

પૂજ્યપાદ નધમ્થવિર શાન્ત તપોમૂર્તિ મા ા ાદેવશ્રી વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વ:
મહારાજ હાના પટ્ટશિષ્ય પૂજ્યપા આ મ શ્રી વિજયમેઘસૂરીશ્વરજી
મહારાજ સાહેબના શિષ્ય પૂજ્યપા૦ ગુરુદેવ

મુનિરાજશ્રી ૧૦૦૮ ભુવનવિજયજી મહારાજ

જન્મ વિક્રમ સવત્ ૧૯૫૧ શ્રાવણ વ ૫ મહુવા

દીક્ષા વિક્રમ સવત ૧૯૮૮ ... વદ ૧ અમદાવાદ

સ્વર્ગવાસ વિક્રમ સવત ૨૦૧૫ ...

કુસુમાંજલિ

પરમ પૂજ્ય, પ્રાત સ્મરણીય, મોક્ષમાર્ગના દાતા, અનંત ઉપકારી, ગુરુદેવ મુનિરાજ શ્રી ૧૦૦૮ ભુવનવિજયજી મહારાજ!

અનંત પુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ય અતિદુર્લભ માનવજન્મ આપીને, પરમ વાત્સલ્યથી લાલન પાલન તથા પોષણ કરીને તેમજ ધર્મના ઉત્તમ સંસ્કારો આપીને પિતાશ્રી તરીકે આપે ગૃહસ્થાવસ્થામાં મારા ઉપર અનંત ઉપકારો કરેલા છે ત્યારપછી આપે દીક્ષા અંગીકાર કરીને મને પણ એ જ પવિત્ર માર્ગે ચઢાવીને મારો પરમ ઉદ્ધાર કર્યો દીક્ષા આપ્યા પછી શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજબ અનેક દેશોમાં મને તીર્થયાત્રા કરાવીને અનેકવિધ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરાવીને તથા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના ઉત્તમોત્તમ સંસ્કારોથી મારા આત્માને સુવાસિત કરીને આપે મારા ઉપર અનંતાનંત ઉપકારો કરેલા છે મારા અસંખ્ય અવિનય અને અપરાધોની પરમકૃપાળુ આપે સદા ક્ષમા જ આપી છે પરમ વત્સલ ગુરુદેવ! મારુ શ્રેય કેવી રીતે થાય એ માટે આપે સદૈવ ચિંતન કર્યું છે મારી ઉન્નતિ તથા ઉદ્ધાર કરવા માટે આપે આપની મન વચન–કાયાની સર્વ શક્તિઓનો સદા ઉપયોગ કર્યો છે ગુરુદેવ! આપના મારા ઉપર એટલા બધા અનંત અનંત ઉપકારો છે કે તેનું શબ્દોથી કોઇ પણ રીતે વર્ણન થઇ શકે તેમ જ નથી તેમ તેના અનંતમા ભાગનો પણ બદલો કોઇપણ રીતે મારાથી કદી વાળી શકાય તેમ જ નથી, છતા ભક્તિના પ્રતીકરૂપે, હે સદૈવ પરમ હિતચિંતક પરમકૃપાળુ પરમવત્સલ મોક્ષમાર્ગના દાતા જ્ઞાની ગુરુદેવ! આપશ્રીની જ પ્રેરણા સૂચના તથા માર્ગદર્શનથી તૈયાર થયેલ આ લઘુ પુસ્તકરૂપી પુષ્પને અનંતશ વંદનાપૂર્વક આપના પવિત્ર કરકમલમાં અર્પણ કરીને આજે પરમ આનંદ અનુભવુ છુ

આપશ્રીના ચરણકમળનો ઉપાસક અંતેવાસી શિશુ

—જંબૂ

શિરપુર આવવાના માર્ગો

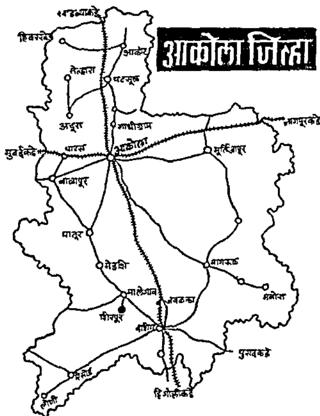
૧ મુંબઈથી નાગપુર જનારી ગાડીમાં આકોલા ઉતરવું ત્યાંથી શિરપુર ૪૨ માઈલ થાય છે મોટરની સગવડ થઈ શકે છે આ ગામમાં મંદિર ધર્મશાળા છે રસ્તામાં માલેગામ નામનું ગામ આવે છે ત્યાં ધર્મશાળા છે

૨ સુરતથી ભુસાવળ આવી નાગપુર તરફની ગાડીથી આકોલા આવવું

૩ કલકત્તા તરફથી નાગપુર માર્ગે આકોલા આવવું

૪ મદ્રાસ તરફથી બલ્લારશા તરફથી વર્ધા થઈ આકોલા અવાય છે

૫ ખાંડવા-હિંગોલી મીટરગેજ લાઈન હાલમાં નખાઈ છે તેના જઉલકા નામના સ્ટેશનથી શિરપુર ૮ માઈલ દૂર રહેશે

શ્રી અંતરિક્ષજી પાર્શ્વનાથ તીર્થની યાત્રાએ જવા માટે
માર્ગ સૂચવતો નકશો

પ્રસ્તાવના

દેવાધિદેવ શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવતના અદ્‌ભુત અને ચમત્કારપૂર્ણ તીર્થનો ઇતિહાસ અને એ તીર્થનું ગૌરવ બતાવતુ પુસ્તક પ્રકાશિત થાય એવુ મારુ સ્વપ્ન પરમપૂજ્ય પંડિતપ્રવર મુનિશ્રી જંબૂવિજય મહારાજની કૃપાથી મૂર્ત સ્વરૂપમા આવ્યુ તે જોઇ મને પરમ સંતોષ થયો અને અલ્પકાળમાં જ તે પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ છપાવવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો એ જોઇ મારા આનંદનો પાર રહ્યો નહીં

વિદ્વાન મુનિ શ્રી જંબુવિજય મહારાજે સંશોધનપૂર્વક વિદ્વદ્‌ભોગ્ય ટિપ્પણીઓ આપી હતી તે સામાન્ય વાચકો માટે તદ્દન નિરુપયોગી છે માટે તે બાદ કરી બીજી આવૃત્તિ વધુ સુલભ કરો તો સારુ એવી અનેકો તરફથી સૂચનાઓ મળી તેથી આ આવૃત્તિમાં તેની ટિપ્પણીઓ કાઢી નાખી અગર મૂળ સાથે જોડી દેવામાં આવી છે જેથી પુસ્તકના આકારમાં ઘટાડો થયો છે પણ મૂળ વસ્તુમાં જરાએ ઓછુ કરવામા આવ્યુ નથી

આ મૂળ પુસ્તકનો મરાઠી ભાષામા અનુવાદ કરી તે પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે એ પુસ્તક પણ અત્યંત લોકપ્રિય થયેલુ છે

આ બીજી આવૃત્તિના આધાર પર જ હિંદી આવૃત્તિ પણ પ્રગટ કરવામાં આવશે

માલેગામ
અક્ષય તૃતિયા
સંવત ૨૦૧૮

સાંકળચંદ બાલચંદ હીરાચંદ
સંપાદક

આગમશોધક પ્રાચ્ય અને પાશ્ચાત્ય અનેક ભાષાકોવિદ
બાલબ્રહ્મચારી કવિ અને મનો-શાસ્ત્રપારંગત મહાત્મા

મુનિવર્ય શ્રી જંબુવિજયજી મહારાજ

॥ नम श्रीअंतरिक्षपार्श्वनाथ [illegible] ॥

श्री अंतरिक्षपार्श्वनाथजी [illegible]

ઈતિહાસ અને મા[illegible]

આ તીર્થનું સતત ચાલુ [illegible]

अंतरिक्ष वरकाणो पास, जीरा[illegible]
गाम नगर पुर पाटण जेह, जिनवर [illegible]

આ સકલતીર્થવંદન સ્તોત્રની કડીથી [illegible] આપણે જેમને નિત્ય નમન કરીએ [illegible] પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું તીર્થ હમણા [illegible] પ્રાચીન વિદર્ભ દેશના આકોલા જીલ્લાના [illegible] ૨૦ ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૦ પૂર્વ રેખાં[illegible] નામના ગામમાં આવેલું છે ગામન[illegible] જિનાલય છે તેમા ભોંયરાની [illegible] લગભગ મસ્તક સુધી ૩૬ ઇંચ ઊ[illegible] ઊંચી તથા ૩૦ ઇંચ પહોળી શ્રી[illegible] મૂર્તિ બિરાજે છે અંતરિક્ષ શબ્દનો [illegible] ઊંચે આકાશમાં અર્થાત કોઈ પણ [illegible] રહેલી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની [illegible] શબ્દનો અર્થ થાય છે અને [illegible]

જરા પણ આધાર રાખ્યા સિવાય તેમ જ પાછળ તથા બન્ને પડખે ભીંતનો જરા પણ સ્પર્શ કર્યા વિના ભૂમિથી એક આંગળ અદ્ધર જ બિરાજે છે પ્રતિમાજીની નીચેથી બરાબર અંગલૂછણું પસાર થાય છે તેમ જ પ્રતિમાજીની પલાંઠી પાસે બન્ને પડખે દીવા મૂકીને પણ મૂર્તિની નીચે તેમ જ પાછળ સર્વત્ર પથરાઈ જતો પ્રકાશ જોઈ શકાય છે

એક નાનું સરખું પાંદડું પણ આકાશમાં અદ્ધર નથી રહી શકતું, છતાં આવડા મોટા અને વજનદાર પ્રતિમાજી સેંકડો વર્ષોથી કોઈ પણ આધાર વિના અદ્ધર બિરાજે છે એ એક મહાન અતિશય જ છે અંધકારમય કલિયુગમાં પણ અપાર તેજથી ઝગમગતી ખરેખર આ તેજસ્વી જ્યોત છે શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનો મહિમા અને પ્રગટ પ્રભાવ સુપ્રસિદ્ધ છે જ, છતાં સર્વ માણસો પ્રત્યક્ષ જોઈ શકે એવો પ્રભાવ તો અહીંયા જ દૃષ્ટિગોચર થાય છે આ પ્રતિમાના દર્શન કરીને આસ્તિકના આનંદ અને વિસ્મયનો તો પાર રહેતો નથી જ, પરંતુ નાસ્તિકની બુદ્ધિ પણ અહીંયા તો આવીને નમી જાય છે અને તેને આસ્તિક બનાવી દે તેવો આ ચમત્કાર છે માત્ર જૈનો જ નહીં, પણ શિરપુરમાં તેમ જ આજુબાજુના ગામોમાં વસતા જૈનેતરો પણ આ મૂર્તિ ઉપર અપાર શ્રદ્ધા ધરાવે છે અને દર્શનાર્થે તથા વંદનાર્થે આવે છે

આવા પ્રભાવશાળી આ તીર્થની યાત્રા કરવા માટે સેંકડો વર્ષોથી ભારતવર્ષના ખૂણેખૂણેથી લાખોની સંખ્યામાં આજ સુધી યાત્રાળુઓ આવ્યા છે અને અત્યારે પણ યાત્રાળુઓનો પ્રવાહ સતત ચાલુ રહ્યા જ કરે છે જિનાલયના કંપાઉંડમાં તેમ જ કંપાઉંડ બહાર મોટી ધર્મશાળા છે યાત્રાળુઓને માટે ભોજનશાળા પણ અત્યારે ચાલુ છે શિરપુર જવા માટે મધ્ય (Central) રેલ્વેના આકોલા સ્ટેશને ઉતરવું પડે છે આકોલામાં તાજનાપેઠમાં

અપણુ જિનાલય, ઉપાશ્રય તેમ જ ધર્મશાળા છે અહીંથી શિરપુર ૪૪ માઈલ દૂર છે આકોલાથી ઠેઠ શિરપુર સુધીની મોટર સડક બધાયેલી છે અને મોટર વ્યવહાર હમેશા ચાલ્યા જ કરે છે પોષ દશમ (માગશર વદ ૧૦)ના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જન્મકલ્યાણક દિવસે દર વર્ષે મેળો ભરાય છે

विदर्भदेश

જે દેશમા આ તીર્થ આવેલુ છે તે દેશ આજકાલ વરાડના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, પરન્તુ તેનુ પ્રાચીન નામ વિદર્ભ છે ગઝમા चंदनबाला मनोरमा मयणरेहा दमयंति આ ભરહેસરની પંક્તિથી આપણે જેનુ નિત્ય પ્રાતઃકાળમા સ્મરણ કરીએ છીએ તે નળ રાજાની પત્ની મહાસતી દમયંતીનો જન્મ પણ આ વિદર્ભ દેશની રાજધાની કુંડિનપુરમા થયો હતો વિદર્ભ દેશના રાજાની પુત્રી હોવાને લીધે દમયંતી વૈદર્ભીના નામથી પણ ઓળખાય છે અત્યારે પણ કુંડિનપુર વિદ્યમાન છે અને તે અમરાવતી જિલ્લાના ચાંદૂર તાલુકામા અમરાવતી શહેરથી લગભગ ૨૮ માઇલ દૂર પૂર્વ દિશામા વર્ધા નદીના કિનારે પશ્ચિમ કિનારે ૨૦/૫૮ ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૮/૯ પૂર્વ રેખાંશ ઉપર આવેલુ છે

पउमावई अ गोरी गंधारी लक्खमणा सुसीमा य ।
जंबूवई सच्चभामा रुप्पिणी कण्हट्ठ महिसीओ ॥

આ ભરહેસરની ગાથામા જેમનો ઉલ્લેખ છે અને જે અંતે શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પાસે દીક્ષા લઈને મોક્ષમા ગયા છે તે મહાસતી રૂક્મિણીનો જન્મ પણ આ વિદર્ભ દેશના પાટનગર કુંડિનપુરમા જ ભીષ્મક રાજાને ત્યા થયો હતો અત્યારે જો કે કુંડિનપુર બહુ નાનુ ગામડુ જ રહ્યુ છે, છતા પણ વૈદિકો

જરા પણ આધાર રાખ્યા સિવાય તેમ જ પાછળ તથા બન્ને પડખે ભીંતનો જરા પણ સ્પર્શ કર્યો વિના ભૂમિથી એક આગળ અદ્ધર જ વિરાજે છે પ્રતિમાજીની નીચેથી બરાબર અંગલૂછણ પસાર થાય છે તેમ જ પ્રતિમાજીની પલાઠી પાસે બન્ને પડખે દીવા મૂકીને પણ મૂર્તિની નીચે તેમ જ પાછળ સર્વત્ર પથરાઈ જતો પ્રકાશ જોઈ શકાય છે

એક નાનુ સરખુ પાંદડુ પણ આકાશમા અદ્ધર નથી રહી શકતુ, છતા આટલા મોટા અને વજનદાર પ્રતિમાજી સેંકડો વર્ષોથી કોઈ પણ આધાર વિના અદ્ધર બિરાજે છે એ એક મહાન અતિશય જ છે અંધકારમય કલિયુગમા પણ અપાર તેજથી ઝગમગતી ખરેખર આ તેજસ્વી જ્યોત છે શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનનો મહિમા અને પ્રગટ પ્રભાવ સુપ્રસિદ્ધ છે જ, છતા સર્વ માણસો પ્રત્યક્ષ જોઈ શકે એવો પ્રભાવ તો અહીંયા જ દષ્ટિગોચર થાય છે આ પ્રતિમાના દર્શન કરીને આસ્તિકના આનંદ અને વિસ્મયનો તો પાર રહેતો નથી જ, પરંતુ નાસ્તિકની બુદ્ધિ પણ અહીંયા તો આવીને નમી જાય છે અને તેને આસ્તિક બનાવી દે તેવો આ ચમત્કાર છે માત્ર જૈનો જ નહીં, પણ શિરપુરમા તેમ જ આજુબાજુના ગામોમા વસતા જૈનેતરો પણ આ મૂર્તિ ઉપર અપાર શ્રદ્ધા ધરાવે છે અને દર્શનાર્થે તથા વંદનાર્થે આવે છે

આવા પ્રભાવશાળી આ તીર્થની યાત્રા કરવા માટે સેંકડો વર્ષોથી ભારતવર્ષના ખૂણેખૂણેથી લાખોની સંખ્યામા આજ સુધી યાત્રાળુઓ આવ્યા છે અને અત્યારે પણ યાત્રાળુઓનો પ્રવાહ સતત ચાલુ રહ્યા જ કરે છે જિનાલયના કંપાઉંડમા તેમ જ કંપાઉંડ બહાર મોટી ધર્મશાળા છે યાત્રાળુઓને માટે ભોજનશાળા પણ અત્યારે ચાલુ છે શિરપુર જવા માટે મધ્ય (Central) રેલ્વેના આકોલા સ્ટેશને ઉતરવુ પડે છે આકોલામા તાજનાપેઠમા

આપણુ જિનાલય, ઉપાશ્રય તેમ જ ધર્મશાળા છે અહીંથી શિરપુર ૪૪ માઇલ દૂર છે આકોલાથી ઠેઠ શિરપુર સુધીની મોટર સડક બંધાયેલી છે અને મોટર વ્યવહાર હમેશા ચાલ્યા જ કરે છે પોષ દશમ (માગશર વદ ૧૦)ના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જન્મકલ્યાણક દિવસે દર વર્ષે મેળો ભરાય છે

विदर्भदेश

જે દેશમા આ તીર્થ આવેલુ છે તે દેશ આજકાલ વરાડના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ તેનુ પ્રાચીન નામ વિદર્ભ છે સુલસા ચંદનબાલા મનોરમા મયણરેહા દમયંતિ આ ભરહેસરની પંક્તિથી આપણે જેનુ નિત્ય પ્રાતઃકાળમા સ્મરણ કરીએ છીએ તે નળ રાજાની પત્ની મહાસતી દમયંતીનો જન્મ પણ આ વિદર્ભ દેશની રાજધાની કુંડિનપુરમા થયો હતો વિદર્ભ દેશના રાજાની પુત્રી હોવાને લીધે દમયંતી વૈદર્ભીના નામથી પણ ઓળખાય છે અત્યારે પણ કુંડિનપુર વિદ્યમાન છે અને તે અમરાવતી જિલ્લાના ચાંદૂર તાલુકામા અમરાવતી શહેરથી લગભગ ૨૮ માઇલ દૂર પૂર્વ દિશામા વર્ધા નદીના બરાબર પશ્ચિમ કિનારે ૨૦/૫૮ ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૮/૯ પૂર્વ રેખાંશ ઉપર આવેલુ છે

पउमावई अ गोरी गंधारी लक्खमणा सुसीमा य ।
जंबूवई सच्चभामा रुप्पिणी कण्हट्ठ महिसीओ ॥

આ ભરહેસરની ગાથામા જેમનો ઉલ્લેખ છે અને જે અંતે શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પાસે દીક્ષા લઈને મોક્ષમા ગયા છે તે મહાસતી રુક્મિણીનો જન્મ પણ આ વિદર્ભ દેશના   કાળના પાટનગર કુંડિનપુરમા જ ભીષ્મક રાજાને ત્યા થયો હતો અત્યારે જો કે કુંડિનપુર બહુ નાનુ ગામડુ જ રહ્યુ છે, છતા પણ વૈદિકો

(હિન્દુઓ) એને મોટુ તીર્થધામ માને છે નદીના કાંઠા ઉપર જ બરાબર કૃષ્ણ (વિઠ્ઠલ)-રૂક્મિણીનુ એક મંદિર છે અને ત્યા કાર્તિકી પૂર્ણિમા ઉપર પ્રતિવર્ષ ઘણી મોટી યાત્રા (મેળો) ભરાય છે કુંડિનપુરને વાના કૌંડિન્યપુર પણ કહે છે

શ્રી અન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથજી તીર્થનો ઇતિહાસ

આવા આ પ્રાચીન વિદર્ભ દેશની ભૂમિને પવિત્ર કરી રહેલા આપણા તીર્થની સ્થાપના ક્યારે કોના હાથે અને શી રીતે થઈ વગેરે જાણવુ આવશ્યક અને ખાસ રસપ્રદાયક છે આ તીર્થની યાત્રા કરવા માટે પૂર્વે અનેક આચાર્યાદિ મુનિવરો આવી ગયા છે વાચકપ્રવર ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પણ અહીં આવી ગયા છે અને તેમણે અંતરિક્ષજીના બે સ્તવનો બનાવ્યા છે યાત્રાર્થે આવેલા મુનિવરો પૈકી કેટલાક આ તીર્થના સંબંધમા સંક્ષિપ્ત અથવા વિસ્તૃત નોંધ પણ લખતા ગયા છે કે જેમાથી આપણને આ તીર્થને લગતી ઐતિહાસિક માહિતી મળી શકે છે આપણે પણ આ તીર્થનો ઇતિહાસ જાણવા માટે એ જ પ્રાચીન ઉલ્લેખો અને પ્રમાણો તરફ વળવુ જોઈએ

શ્રી અંતરિક્ષજીના સંબંધમા તપાસ કરતા પ્રાચીન ઉલ્લેખો ઘણા મળી આવે છે જો કે તેમાના ઘણાખરામા અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના નામનો જ ઉલ્લેખ છે, છતા પાંચ-સાત એવા પણ ઉલ્લેખો છે કે જેમા શ્રી અંતરિક્ષજી તીર્થનો ઇતિહાસ પણ આપેલો છે આ ઉલ્લેખો કેટલીક વાતોમા પરસ્પર મળતા છે જ્યારે કેટલીક વાતોમા પરસ્પર ભેદ પણ પડે છે ઉલ્લેખો વાંચવાથી અને સરખાવવાથી ભેદ આપોઆપ સમજાઈ જશે

આ ઉલ્લેખો સંસ્કૃત, પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી એમ ત્રણે
મા અને તે લેખના છેવટના ભાગમા યથાલભ્ય યથાશક્ય

અક્ષરશઃ આપવામાં આવ્યા છે તે પહેલાં તેના ભાવાર્થ ગુજરાતીમાં નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે કાળક્રમને મુખ્ય રાખીને આપણે એ ઉલ્લેખોમાં આવતા ઇતિહાસને અનુક્રમે જોઈએ

શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ આપેલો ઇતિહાસ

—ખરતરગચ્છના શ્રી જિનપ્રભસૂરિ કે જેમનો દિલ્હીના બાદશાહ મહમદ તઘલક ઉપર ઘણો પ્રભાવ પડતો હતો તેમણે ભારતવર્ષના ચાર ખૂણાના અનેક તીર્થોની માહિતી આપતા લગભગ ૫૯ જેટલા કલ્પોની રચના કરી હતી આ કલ્પો વિવિધતીર્થકલ્પ નામના ગ્રંથમાં છપાયેલા છે આમાં અંતરિક્ષજીના સંબંધમાં એક શ્રીપુર અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથકલ્પ પણ છે કે જેની રચના વિક્રમ સં ૧૩૬૪ થી ૧૩૮૯ દરમિયાન થઈ હશે એમ લાગે છે શ્રી જિનપ્રભસૂરિ ગ્રામાનુગ્રામ ચૈત્યપરિપાટી કરતા દક્ષિણ દેશમાં મહારાષ્ટ્રમાં પધાર્યા હતા અને દેવગિરિ (વર્તમાન દૌલતાબાદ) તથા પ્રતિષ્ઠાનપુર (વર્તમાન પૈઠણ)ની યાત્રા કરી હતી પ્રાય તે અરસામાં જ તેમણે આ તીર્થની યાત્રા કરીને શ્રીપુરઅંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથકલ્પની રચના કરી હતી અંતરિક્ષજીના સંબંધમાં આપણે ત્યાં મળતા ઉલ્લેખોમાં જેનાથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ હોય તો હજુ સુધી આ જિનપ્રભસૂરિજીવાળો જ ઉલ્લેખ છે આ કલ્પમાં શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે કે—

શ્રીપુરનગરના આભૂષણ સમાન પ્રગટપ્રભાવી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને પ્રણામ કરીને અંતરિક્ષમાં (આકાશમાં અદ્ધર) રહેલી તેમની પ્રતિમાનો કલ્પ કંઈક કહું છું -

પૂર્વે લંકાનગરીના રાજા પ્રતિવાસુદેવ રાવણે માલિ અને સુમાલિ નામના પોતાના સેવકોને કોઈક કારણસર કોઈક સ્થળે મોકલ્યા હતા વિમાનમાં બેસીને આકાશમાર્ગે જતા તેમને વચમાં

જે વખતે ગન્નએ પ્રતિમાને ગાડામા સ્થાપી હતી તે વખતે અ બાદેવી અને ક્ષેત્રપાલ પણ પ્રતિમા સાથે હતા અ બાદેવીને સિદ્ધ અને બુદ્ધ નામના બે પુત્રો હતા ઉતાવળ ઉતાવળમા અ બાદેવીએ તેમાથી એક પુત્ર સાથે લીધા, પણ એક પુત્ર ભૂલથી પાછળ રહી ગયો અ બાદેવીએ ક્ષેત્રપાળને હુકમ કર્યો કે 'પાછળ રહી ગયેલા પુત્રને લઈ આવ' પણ અતિ વ્યાકુળપણે ચાલતો ક્ષેત્રપાળ પણ પાછળ પાછળ રહી ગયેલા પુત્રને ન લાવ્યો તેથી અ બાદેવીએ કોપાયમાન થઈ ક્ષેત્રપાળના માથામા દુબો માર્યો અત્યારે પણ ક્ષેત્રપાળની મૂર્તિના માથામા તે પ્રમાણે જ જોવામા આવે છે આ પ્રમાણે અ બાદેવી અને ક્ષેત્રપાલ જેની સેવા કરી રહ્યા છે અને ધરણેદ્ર તથા પદ્માવતી જેની ઉપાસના કરે છે, એવી શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ભવ્ય લોકોથી અત્યારે પૂજાય છે, તેમ જ યાત્રાળુ લોકો યાત્રામહોત્સવ કરે છે આ પ્રતિમાના ન્હવણનુ પાણી આરતી ઉપર છ ટવામા આવે તો પણ આરતી બુઝાતી નથી, તેમ જ પ્રતિમાના ન્હવણનુ પાણી લગાવવાથી દાદર, ખસ તથા કોઢ વગેરે રોગો નાશ પામે છે એવો અત્યારે પણ પ્રભાવ છે

શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સ બધમા જે કઈ સાભળવામા આવ્યુ તે પ્રમાણે શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ સ્વ–પરના ઉપકારને માટે શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવ નના કલ્પમા લખ્યુ છે

શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ તીર્થકલ્પનો સાર

આ પ્રમાણે શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ આપેલા ઉપરના વૃત્તાત માથી નીચેની મુખ્ય વાતો તરી આવે છે

ગવણના સેવક માલી અને સુમાલી કોઈ કાર્યાર્થે વિમાનમા બેસીને જતા હતા તે વખતે વચમા ભોજનનો અવસર થવાથી નીચે ઉતર્યા, પણ પ્રતિમા સાથે લાવવી ભૂલાઇ ગઇ હતી અને

દેવાધિદે તમિ પાર્શ્વનાથ ભગવાન
કેસપુર (વિકમ ?ગ)

પ્રતિમાપૂજા સિવાય ભોજન ન કરવાની તેમની પ્રતિજ્ઞા હતી, તેથી તેમના સ્વામાજી નોકરે વિદ્યાબળથી વાળુ(રેતી)ની શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ બનાવી હતી અને જતી વખતે નજીકના સરોવરમા પધરાવી દીધી હતી પાણીમા પધરાવવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ મૂર્તિ નાશ પામી જાય, પરતુ દેવપ્રભાવથી અખંડ જ રહી કાળક્રમે આ સરોવર નાનુ ખાબોચિયુ બની ગયુ

વિંગઈ ની (વિગોલિ-હિંગોલિ) પ્રદેશના વિગઉ ન (હિંગોનિ) નગરના રાજા શ્રીપાલને સર્વાગે કોઢનો રોગ થયો હતો તે રોગ આ પ્રતિમાના સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલા ખાબોચિયાના પાણીથી સ્નાન કરવાથી સર્વથા મૂળથી નાશ પામ્યો હતો ગત્ર રાજાની રાણીને સ્વપ્નમા દેવે આવીને કહ્યુ કે—" આ પાણીની અંદર ભવિષ્યમા થનારા શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે, તેને ગાડીમા સ્થાપીને સાત દિવસના જન્મેલા વાછરડા જોડીને રાજાએ ગાડીમા આગળ બેસીને કાચા સુતરના તાતણાથી બનાવેલી દોરીની લગામથી વાછરડા હાંકીને પોતાના સ્થાન તરફ ગાડીને લઈને જવી, પણ પાછુ વાળીને ન જોવુ રાજાએ તે પ્રમાણે બધુ કર્યું, પણ કેટલેક દૂર ગયા પછી મૂર્તિ આવે છે કે નહીં એવી શકાથી પાછુ વાળીને જોવાથી મૂર્તિ ત્યા જ ઊંચે સ્થિર થઈ ગઈ મૂર્તિ આગળ ન આવવાથી રાજાએ પોતાના નામ ઉપરથી ત્યા જ સિરિપુર (શ્રીપુર) ગામ વસાવ્યુ અને ત્યા જ ચૈત્ય બધાવીને તેમા પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરી શ્રી જિનપ્રભસૂરિના આ લખાણથી એમ ફલિત થાય છે કે શ્રીપાળરાજા સબધી આ આખોય પ્રસગ શ્રીપાર્શ્વનાથ ભગવાન થયા તે પહેલા જ બની ગયેલો છે

શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી લખે છે કે "પહેલા નીચેથી પાણિયારી સ્ત્રી નીકળી જાય એટલી અદ્ધર પ્રતિમા હતી, પણ કલિયુગ

પ્રભાવથી અત્યારે અ ગલુછાુ જ નીચેથી નીકળે તેટલી અદ્ધર છે" આથી એમ લાગે છે કે જિનપ્રભસૂરિના વખતમા એટલે કે આજથી લગભગ સવા છસો (૬૨૫) વર્ષ પહેલા પણ આપણે અત્યારે (૨૧મી સદીમા) જેટલી અદ્ધર પ્રતિમા જોઈએ છીએ તેટલી જ અદ્ધર હતી અત્યારે પણ અ ગલુછાુ નીચેથી નીકળે તેટલી અદ્ધર છે જ

શ્રી અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથજી તીર્થનો સ ૧૩૮૫ આસપાસ શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ લખેલો ઐતિહાસિક વૃત્તાત આવી ગયો છે ત્યારપછી કાલાનુક્રમે જોતા દેવગિરિ(દૌ નતાબાદ)મા વસતા **રાજા નામના સ ઘવીએ વિ સ ૧૪૭૩ પૂર્વે અ તરિક્ષજી-તીર્થની યાત્રા કર્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે,** પરતુ આમા અત રિક્ષજીનો માત્ર નામો લેખ જ હોવાથી આ અને આવા બીજા માત્ર નામોલ્લેખવાળા ભાગો અ તે અક્ષરશ યથાશક્ય આપવામા આવ્યા છે હમણા તો આ તીર્થની ઐતિહાસિક માહિતી આપતા હોય તેવા ઉલ્લેખો જ તપાસીશુ

આ દૃષ્ટિએ કાલાનુક્રમે જોતા શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ રચેલા વિવિધતીર્થકલ્પાન્તર્ગત શ્રીપુર અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથકલ્પ પછી વિ સ ૧૫૦૩મા રચાયેલા સોમધર્મગણિકૃત ઉપદેશસપ્તતિ નામના ગ્રથનુ સ્થાન આવે છે ઉપદેશસપ્તતિના કર્તા તપાગચ્છાધિપતિ આ.શ્રી સોમસુદરસૂરિજીના શિષ્ય મહોપાધ્યાય શ્રી ચારિત્રરત્નગણીના શિષ્ય પ શ્રી સોમધર્મ ગણી છે તેમણે ઉપદેશસપ્તતિમા બીજા અધિકારના દશમા ઉપદેશમા ૨૪ શ્લોકોમા અતરિક્ષજીનો ઇતિ હાસ વર્ણવ્યો છે તેમા આવતુ વર્ણન અમુક પ્રકારના શાબ્દિક ભેદ હોવા છતા પણ શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ કરેલા વર્ણનને જ બહુ અશે મળતુ છે ઉપદેશસપ્તતિમા અ તરિક્ષજીના અધિકારમા ૨૧, ૨૨ તથા ૨૪મા શ્લોકમા ગ્રથકાર જણાવે છે કે—

निवेश्य नगरं तत्र श्रीपुरं तत्र भूपतिः ।
अचीकरच प्रोत्तुङ्गं प्रासादं प्रतिमोपरि ॥ २२ ॥
घटौ गर्गरिकायुक्तौ यस्य नारी शिरस्तके ।
तदुत्थिम्बात् प्रयाति स्म पुरेति स्थविरा जगुः ॥ २३ ॥
कियदन्तरमद्यापि भूमि-प्रतिमयोः खलु ।
अस्तीति तत्र वास्तव्या वदन्ति जनता अपि ॥ २४ ॥

ભાવાર્થ –"ત્યાં રાજાએ શ્રીપુર (સિરિપુર) નગર વસાવીને પ્રતિમા ઉપર (ફરતો) ઊંચો પ્રાસાદ બંધાવ્યો. ઉપરાઉપરી બે ઘડા ઉપર ગાગર મૂકીને તે માથા ઉપર ઉપાડીને પહેલાં (પાણીયારી) સ્ત્રી પ્રતિમાજી નીચેથી નીકળી શકે એટલી મૂર્તિ અદ્ધર હતી એમ જૂના માણસો કહે છે. હમણા પણ ભૂમિ અને પ્રતિમા વચ્ચે કેટલુંક અંતર છે એમ ત્યાંના (સિરપુરના) વતની લોકો કહે છે."

આ જોતાં એમ સ્પષ્ટ લાગે છે કે સોમધર્મગણિજીએ અંતરિક્ષજી સંબંધી વૃત્તાંત અંતરિક્ષજીતીર્થના સ્વયં દર્શન કરીને લખ્યો નથી, પણ कर्णाकर्णिम् કાનપરંપરાએ સાંભળીને કિંવા પહેલાંના લખાણને આધારે જ લખ્યો છે. અધિક સંભવ તો એ છે કે-તેમણે જિનપ્રભસૂરિજીને અનુસરીને અંતરિક્ષજીનો વૃત્તાંત લખ્યો છે. રાવણની, માલિસુમાલિની પ્રતિમાપવિત્રિત જલથી સ્નાન કરવાથી વિંગિલ્લ (એલોચપુર) નગરના શ્રીપાલ રાજાનો કોઢ રોગ ગયાની, અધિષ્ઠાયક દેવે કહેલી વિધિ પ્રમાણે તે સમયની અપેક્ષાએ ભાવિતીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ગાડામાં લાવ્યાની, રસ્તામાં રાજાએ પાછું વાળીને જોતાં મૂર્તિ અદ્ધર રહી ગયાની, પછી ત્યાં શ્રીપુર નગર વસાવીને મંદિર બંધાવ્યા વગેરેની એની એ જ હકીકત આમાં પણ છે. મહત્ત્વનો ભાગ એ છે કે-શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ અંબાદેવી અને ક્ષેત્રપાલ સંબંધી

જે હકીકત આપી છે, તે આ ઉપદેશમસતિમા બિલકુલ નથી તેમજ બીજા કોઈ લખાણમા પણ જોવામા આવતી નથી

કવિશ્રી લાવણ્યસમય મુનિવિરચિત શ્રી અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ છદ

આ પછી શ્રી લાવણ્યસમયજીએ વિ સ ૧૫૮૫ની અક્ષય તૃતીયાને દિવસે ગુજરાતી ભાષામા રચેલા ૫૪ કડીના શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ છદનુ કાલાનુક્રમે સ્થાન આવે છે આમા તીર્થની સ્થાપના આદિના સબધમા વર્ણનાત્મક તેમ જ અલકારાત્મક ભાગ ઘણો છ, પરતુ શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી અને શ્રી સોમધર્મ ગણિજીએ વર્ણવેના વૃત્તાતથી આમા કેટલીક મહત્ત્વની ભિન્નતા નજરે પડે છે જિનપ્રભસૂરિજી અને શ્રી સોમધર્મગણિજીએ જ્યા રાવણના સેવક માલિ અને સુમાલિનુ નામ આપ્યુ છે ત્યા લાવણ્યસમયજીએ રાવણના બનેવી ખરદૂષણ રાજાનુ નામ આપ્યુ છ (લાવણ્યસમયજીના છદ પછી રચાયેલા બીજા તમામ લખાણોમા પણ ખરદૂષણ રાજાનુ જ નામ જોવામા આવે છે)

બીજો એક ખાસ મહત્ત્વનો ભેદ એ છે કે-અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાના અધિષ્ઠાયક દેવે વિંગઉલ્લી (ઇગોલિ) નગરના શ્રીપાલ રાજાને 'ભાવિતીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની આ પ્રતિમા છે' એમ કહીને ખાબોચિયામાથી પ્રતિમા કાઢવાનુ જણાવ્યાની જે હકીકત શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી તથા શ્રી સોમધર્મ ગણિજીએ આપી છે, તેના બદલે લાવણ્યસમયજીએ એલચપુરના એલચદે(વ) રાજાનુ નામ આપ્યુ છે અને 'ભાવિતીર્થંકર' એવો ઉલ્લેખ નથી એલચપુર નગર વરાડ (વિદર્ભ) દેશમા ૨૧/૧૮ ઉત્તર અક્ષાશ તથા ૭૭/૩૩ પૂર્વ રેખાશ ઉપર આવેલુ છે વરાડના ઐતિહાસિકોના પરપરાનુસારી માન્યતા પ્રમાણે ઈશ્વ (આને જ

ન્ગ્ચ તથા એલ્ગ પણ કહે છે) નામનો જૈન નજા વિ સ ૧૧૧૫ મા એલચપુરની રાજગાદી ઉપર આ ચે હતો આ જોતા આ તીર્થની સ્થાપના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન થયા તે પૂર્વે નહીં, પણ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના નિર્વાણ પછી ઘણા કાળે વિ સ ૧૧૧૫ પછી જ થઈ છે, એમ લાવણ્યસમયજીના કથન ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે છે આ વાતનુ આગળ આવના શ્રી ભાવવિજયજી ગણિના સ્તવન થી પણ સમર્થન થાય છે ભાવવિજયજી ગણિને પદ્માવતી દેવીએ પ્રત્યક્ષ આવીને કહ્યુ છે કે 'આ તીર્થની સ્થાપના વિ. સ ૧૧૪૨ ના મહા સુદ ૫ ને રવિવારને દિવસે વિજય મુહૂર્તમા એલચપુર નગરના શ્રીપાલ અપરનામ એલચ રાજાની વિનતિથી પધારેલા શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજના હાથે થયેલી છ અને લાવણ્યસમયજી પછીના બધા લખાણોમા પણ એલચ પુ ના એલચ (અથવા ઇલ્ગ) રાજાનુ નામ આવે છે લાવણ્ય સમયજીના છદથી અતરિક્ષજીના ઇતિહાસમા આ મહત્ત્વનો ફેરફાર શરૂ થાય છે જ્યારે શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી અને સોમધર્મ-ગણિજીના કથન પ્રમાણે આ રાજા અને તીર્થની સ્થાપના પાર્શ્વનાથ ભગવાન થયા પૂર્વે થયેલા છે

આ સિવાયનો શ્રી જિનપ્રભસૂરિ અને સોમધર્મગણિજીએ આપેલા વૃત્તાતથી લાવણ્યસમયજીના છદમા જે ભેદ જોવામા આવે છે તે માત્ર શાબ્દિક અને વર્ણનાત્મક જ છે મુખ્ય બનાવો અને નામો વગેરે એક જ છે

શ્રી ભાવવિજયજી ગણિરચિત
श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथस्तोत्र

આ પછી તપાગચ્છાધિપતિ આ૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિમહારાજના શિષ્ય શ્રી ભાવવિજયજી ગણિએ સસ્કૃતભાષામા રચેલા ૧૪૫

શ્લોકના શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથસ્તોત્રનું સ્થાન આવે છે આ સ્તોત્ર અનેક દૃષ્ટિએ મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે વર્તમાનમાં અંતરિક્ષજીની પ્રતિમા જ્યાં વિરાજમાન છે તે જિનાલય ભાવવિજયજીગણિના ઉપદેશથી જ બંધાયેલું છે અને પાસેના બીજા મંદિરમાંથી ફેરવીને ફરીથી તેમાં અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથભગવાનની પ્રતિષ્ઠા વિ સં ૧૭૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૬, ને રવિવારે તેમના હાથે જ થયેલી છે આજે પણ પાસેના માણિભદ્રજીની સ્થાપનાવાળા મોટા ભોંયરામાં શ્રી વિજયદેવસૂરિજીની તેમજ શ્રી ભાવવિજયજીગણિની પાદુકાઓ (પગલાં) વિદ્યમાન છે એકના ઉપર पं श्रीविजयदेवसूरिपादुका અને બીજી ઉપર पं श्री भावविजयगणिपादुका એવા કોતરેલા અક્ષરો સ્પષ્ટ વાંચી શકાય છે આ માણિભદ્રજીની સ્થાપનાવાળા ભોંયરામાં જ પહેલાં અંતરિક્ષજીની મૂર્તિ વિરાજમાન હતી એમનું પ્રાચીન આસન અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે અત્યારે તે આસન પર બીજી માણિભદ્રજીની સ્થાપના કરેલી છે ભોંયરામાં કુલ ૨, માણિભદ્રજી છે વર્તમાન પ્રતિષ્ઠા કરનાર શ્રી ભાવવિજયજીગણિએ જ રચેલું હોવાથી તેમજ બીજી ઘણી નવી તથા બાહ્ય પ્રમાણોથી પણ પુષ્ટ થતી માહિતી તેમાં હોવાથી આ સ્તોત્રનું મહત્ત્વ ઘણું જ ઘણું વધી જાય છે પોતાના માતા-પિતા, જન્મસ્થાન, દીક્ષા આદિથી માંડીને સ્તોત્રની રચના કરી ત્યાંસુધી બધી પ્રાસંગિક રસપ્રદ માહિતી તેમણે આપી છે એ આખા સ્તોત્રનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે

શાંતરસપૂર્ણ પરમ આનંદસ્વરૂપ(પરમાત્મા)ને નમસ્કાર કરીને હું (ભાવવિજયજીગણિએ) સ્વયં અનુભવેલા ચમત્કારનું બીજાઓના ઉપકારને માટે વર્ણન કરું છું-જંબુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રના મધ્ય ખંડને શોભાવતું સત્યપુર (સાચોર) નામનું વનખંડોથી સુશોભિત નગર હતું તે નગરમાં ઓશવાલવંશમાં રાજમલ્લ નામના ગૃહસ્થ હતા તેમને મૂલી નામની પત્નીથી ભાનિરામ

નામનો એક પુત્ર થયો હતો એક વખત તે નગરમા ઉપશમ આદિ ગુણોના ભંડાર શ્રી વિજયદેવસૂરિજી સાધુઓના પરિવાર સાથે પધાર્યા હતા જેમ મયૂરી મેઘના આગમનથી ખુશી-ગજી થાય તેમ ગુરુમહારાજના આગમનથી આનંદિત થયેલા શ્રાવકો તેમને વંદન કરવા માટે ગયા જેમ ચાતકો મેઘના જલને પીવા માટે અતિ ઉત્કંઠિત હોય છે તેમ શ્રાવકો ગુરુમહારાજના મુખમાથી વરસતા વચનામૃતનુ પાન કરવા માટે ઉત્કંઠિત બનીને ગુરુમહારાજને વંદન કરીને તેમની દેશના સાભળવા માટે બેઠા પછી આચાર્ય મહારાજે સાત નય અને ચતુર્ભંગીથી યુક્ત તથા દુરિત-(પાપ)ને દૂર કરનારી અમૃત કરતા પણ અધિક મીઠી ધર્મદેશના આપી તેમની દેશનાથી પ્રતિબોધ પામીને મે બહુ હર્ષપૂર્વક દીક્ષા લીધી દીક્ષાસમયે ગુરુમહારાજે મારુ ભાવવિજય એવુ નામ રાખ્યુ

ત્યારપછી ગુરુમહારાજની સાથે મારવાડમા વિચરતા મે સૂત્ર વગેરેનો યથારુચિ અભ્યાસ કર્યો પછી તેથી સંતુષ્ટ થયેલા ગુરુમહારાજે જોધપુર નગરમાં સંઘસમક્ષ મને ગણિપદવી આપી ત્યા પછી પાટણના સંઘની વિજ્ઞપ્તિથી ગુરુમહારાજ વચમા આબુ (અર્બુદગિરિ)ની યાત્રા કરીને શિષ્યો સાથે ગુજરાતમા પધાર્યા રસ્તામા જતા ગ્રીષ્મઋતુની ઉષ્ણતાને લીધે મારી આખોમા રોગ લાગુ પડ્યો, પણ જેમ તેમ કરીને કષ્ટથી ગુરુમહારાજ સાથે પાટણ પહોચ્યો ત્યાના શ્રીમંત શ્રાવકોએ ઘણા ઘણા ઔષધોપચાર કર્યા, પણ મારી આખોમા કશો ફાયદો થયો નહીં છેવટે મારી આખો ચાલી ગઈ અને હુ અંધ બન્યો

દીવા વિના ઘરની જેમ નેત્ર રહિત થયેલા મે એક વખત આ શ્રી વિજયદેવસૂરિને ગયેલી આખો ફરી પ્રાપ્ત થાય તે માટે ઉપાય પૂછ્યો આચાર્યમહારાજે કૃપા કરીને પૂર્ણ વિધિવિધાન સાથે પદ્માવતી દેવીનો મહાન મંત્ર મને આરાધવા માટે આપ્યો

પછી ચોમાસુ પૂર્ણ થયે, એ મ સાધુને મારી પાસે મૂકીને આચાર્ય મહારાજ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા પછી ગુરુમહારાજે બતાવેલી વિધિપૂર્વક પદ્માવતી મ ત્રનુ આરાધન કરવાથી પદ્માવતી દેવીએ પ્રત્યક્ષ આવીને વિમ્તા થી નીચે મુજબ મને વૃત્તાત કહ્યો —

"હરીવશમા ઉત્પન્ન થયેલા તથા કાચબાના લાછનવાળા શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી ભગવાનના શાસનમા રાવણ નામનો મહાબલ વાન પ્રતિવાસુદેવ થયો હતો એક વખત તેણે પોતાના બનેવી ખરદૂષણ રાજાને કોઈક કાર્યાર્થે શીઘ્ર મોકલ્યો હતો પાતાલ લકાનો અધિપતિ તે ખરદૂષણ રાજા પણ વિમાનમા બેસીને પક્ષીની જેમ આકાશમાર્ગે પ્રયાણ કરતો ચાલતા ચાલતા અનુક્રમે અનેક નગર, દેશ, વનખડ તથા પર્વતોને ઓળગીને ભોજનન અવસર વિગેરેના દેશમા આવી પહોચ્યો ભોજનનો અવસર થયે. હોવાથી ત્યા ભૂમિ ઉપર ઉતરીને સ્નાન કરીને પૂજાપાત્ર હાથમા ધારણ કરીને ખરદૂષણ રાજાએ રસોઇઆને જિનચૈત્ય (પ્રતિમા) લાવવા માટે કહ્યુ સાથે જિનપ્રતિમા લાવવાનુ ભૂલી ગયો હોવાથી ભયભીત બનેલા રસોઈઆએ હાથ જોડીને પ્રણામ કરીને કહ્યુ કે હે સ્વામિન્! ગૃહચૈત્ય(ઘરમદિર) તો હુ પાતાલલકામા ભૂલી ગયો છુ આ સાભળીને તરત જ રાજાએ વાલુ(રેતી) છાણ ભેગા કરીને પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા બનાવી અને નમસ્કાર મહામત્રથી પ્રતિષ્ઠા કર્યા બાદ પૂજા કરીને આશાતના ન થાય તે માટે પાસેના કૂવામા મૂર્તિને પધરાવી દીધી કૂવામા રહેલા દેવે તે પ્રતિમાને પડતાની સાથે જ ઝીલી લીધી અને વજ્ર જેવી દૃઢ મજબુત કરી દીધી ખરદૂષણ રાજા પણ ભોજન કરીને ત્યાથી નીકળ્યો અને રાવણનુ કાર્ય કરીને લકા નગરીમા પહોચી ગયો ત્યારપછી ઘણા કાળ સુધી કૂવાના દેવે ભાવિતીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વ નાથ ભગવાનની પ્રતિમાની બહુ ભક્તિપૂર્વક પૂજા કરી

વગડ દેશના એલચપુર નામના નગરમા શ્રીપાલ નામે ચંદ્રવંશી રાજા થયો માતા-પિતાએ તેનુ શ્રીપાલ નામ પાડ્યુ હતુ પણ રુગ એટલે પૃથ્વીનુ સારી રીતે રાજ્ય કરતો હોવાથી લોકો તેને ઈલ કહી સંબોધતા હતા

એક વખત, પૂર્વજન્મમા કરેલા પાપના ઉદયથી રાજાના શરીરમા કોઢનો ભયંકર વ્યાધિ લાગુ પડ્યો અને તેથી રાજાને વારંવાર મૂર્ચ્છા આવવા લાગી વૈદ્યોએ ઘણા ઘણા ઔષધોપચાર કર્યા પણ રાજાને જરા પણ શરીરે શાંતિ થઇ નહીં વેદનાથી પીડાતો રાજા રોગની શાંતિને માટે એક વખત-નગર બહાર નીકળ્યો પાણીની તરસથી વ્યાકુલ થયેલો રાજા પાણી માટે આમતેમ ફરતો ફરતો આંબલીના ઝાડ નીચે જ્યા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા હતી તે કુવા પાસે આવ્યો તે કૂવાના જલથી હાથ-પગ મ્હોં ધોઇને તથા સ્વચ્છ સ્વાદિષ્ટ પાણી પીને રાજા પોતાની છાવણીએ ચાલ્યો ગયો થાકેલા રાજાને સાંજ પડતા જ ઊંઘ આવી ગઇ રોગની પીડાથી આખી રાત માછલાની જેમ તરફડીને જ પૂરી કરતો હતો, તે રાજા તે રાત્રિએ નિશ્ચિંત થઇને ઇચ્છાનુસાર ઊંઘ્યો

સવારમા ઉઠ્યા પછી રાજાના હાથ, પગ તથા મોં નીરોગી જોઇને રાણીએ રાજાને પૂછ્યુ કે-'સ્વામિ ! ગઇ કાલ તમે કયા હાથ-પગ મોં ધોયા હતા કે જેથી તેટલા ભાગ ઉપરથી કોઢ રોગ બિલકુલ નષ્ટ થઈ ગયો દેખાય છે આજે પણ ત્યા ચાલો અને સર્વ અંગે સ્નાન કરો કે જેથી સર્વ અંગનો રોગ ચાલ્યો જાય' રાણીના કહેવાથી પ્રતીતિવાળા રાજાએ ત્યા જઇ સ્નાન કર્યું અને શરીર તત્કાળ નીરોગી થઇ ગયુ આથી રાજા અને બન્નેને ખુબ આશ્ચર્ય થયુ અને અન્ન-પાણીનો ત્ય
દેવની ... સાડી 'હે કૂવાની અદરના

દેવ! હે ક્ષેત્રદેવ! તમે જે કોઈ હો તે કૃપા કરી અમને તમારા દર્શન આપો ’ આ પ્રમાણે કહીને દેવની આરાધના કરતા રાજાને ત્રણ દિવસ વીતી ગયા છેવટે રાજાને દૃઢ નિર્ણયવાળો જોઈને દેવે પ્રત્યક્ષ આવીને કહ્યુ—

‘રાજન્! ખરદૂષણ રાજાએ પધરાવેલી આ કૂવામા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિમા છે તેના સ્પર્શથી આનુ પાણી મહાપવિત્ર થયેલુ છે, તેથી આ પાણીથી સ્નાન કરવાથી તારુ શરીર નીરોગી થઇ ગયુ છે આ મૂર્તિના સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલા પાણીથી શ્વાસ, ખાસી, તાવ, શૂલ તથા કોઢ વગેરે રોગો અસાધ્ય થઈ ગયા હોય તો પણ નિશ્ચયે નાશ પામે છે, નેત્રહીનને નેત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, બહેરાને સાભળવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, મૂગો બોલતો થાય, લગડો-પાગળો ચાલવા લાગે છે, અપસ્માર રોગવાળાને નવુ શરીર પ્રાપ્ત થાય છે, વીર્ય-પરાક્રમહીનને મહાવીર્ય પ્રાપ્ત થાય, ધન જોઇએ તેને ધન મળે છે, સ્ત્રી જોઇએ તેને સ્ત્રી મળે છે, પુત્ર જોઇએ તેને પુત્ર-પૌત્ર મળે છે, રાજ્ય ગુમાવ્યુ હોય તો રાજ્ય મળે છે, પદવી ન હોય તેને ઉત્તમ પદવી મળે છે વિજય જોઇએ તેને વિજય મળે છે, વિદ્યાહીનને વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે ભૂત વેતાલ તથા ડાકણો પલાયન થઈ જાય છે આ મૂર્તિના સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલા પાણીથી સર્વે દુષ્ટ ગ્રહો શમી જાય છે કિં બહુના? બહુ શુ વર્ણન કરવું? હે રાજન્! સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરનારી આ મૂર્તિ કલિયુગમા સાક્ષાત ચિંતામણિરત્ન સમાન છે હું નાગરાજ ધરણેન્દ્રનો સેવક છુ અને તેના આદેશથી અહીં રહીને ભગવાનની મૂર્તિની ભક્તિથી ઉપાસના કરુ છુ

આ પ્રમાણે દેવનુ કથન સાભળીને ભક્તિથી ઉલ્લસિત મનવાળા રાજાએ દેવ પાસે પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર કરનારી મૂર્તિની માગણી કરી દેવે કહ્યુ કે ‘રાજન્! ધન-ધાન્ય વગેરે તુ જે કઈ માગે તે

આપીશ, પણ મૂર્તિ નહીં આપુ ' આ પ્રમાણે દેવે ઘણુ સમ જાવ્યુ તો પણ મૂર્તિ જ લેવાની ઇચ્છાવાળા રાજાએ પારણું ન કર્યું 'પ્રાણ જાય તો ભલે જાય, પણ મૂર્તિ લીધા વિના પાછો નહીં ફરુ ' આ પ્રમાણે દૃઢ નિશ્ચય કરીને બેઠેલા રાજાને ભોજન-પાણી લીધા વિના સાત દિવસો વીતી ગયા તેના તપના પ્રભાવથી ધરણેદ્રે ત્યાં આવીને કહ્યુ-' રાજા ! તુ શા માટે હઠ કરે છે ? આ મહા ચમત્કારી મૂર્તિની પૂજા તમારાથી નહીં થઈ શકે તારુ (રોગ નાશ પામવાનુ) કાર્ય સિદ્ધ થઇ ગયુ છે, માટે તુ ચાલ્યો જા '

રાજાએ કહ્યુ-નાગરાજ ! પેટ ભરવાથી શુ ? હું તો જગતના ઉપકાર માટે પ્રતિમાની માગણી કરુ છુ માટે મને મૂર્તિ આપો મા ! પ્રાણ જાય તો ભલે ચાલ્યા જાય પણ નાગરાજ ! પ્રતિમા લીધા વિના હું પાછો ફરવાનો નથી મૂર્તિ આપો કે ન આપો, એ તમારી મરજીની વાત છે મારા પ્રાણ તો એ ભગવાનમા જ રહેલા છે

આ પ્રમાણે રાજાનુ કથન સાભળીને સાધર્મિકબધુને કષ્ટ ન થાય તે માટે ધરણેદ્રે એલચ રાજાને કહ્યુ-'રાજન્ ! હુ તારી ભક્તિથી પ્રસન્ન થયો છુ, અને તેથી પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય આ ચમત્કારી મૂર્તિને જગતના ઉપકારને માટે તને આપીશ, પરંતુ આ પ્રતિમાની આશાતના ન કરીશ નહીંતર મને ઘણુ દુ:ખ થશે ' રાજાએ આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે ધરણેદ્રે કહ્યુ કે-રાજન્ ! સાભળ સવારમા સ્નાન કરીને સ્વચ્છ થઇને તુ અહીં કૂવા પાસે આવજે પછી નાલ(જવારીના સાઠા)ની પાલખી બનાવીને સુતરના તાતણાથી બાધીને કૂવામા ઘડાની જેમ ઉતારજે હુ તેમા મૂર્તિ મૂકી દઇશ, પછી બહાર કાઢીને નાલના(જવારના ...)ના રથમા તુ પ્રતિમા મૂકી દેજે

પછી ગામ વિમલ જ પીવા લઈ ગ અને જોઈને તુ અને ચાલજે અને તેમ નગી પાસે આ તો અગાઉ નહીં ક્યાં જ પ્રતિમા તરી જવાની માં દેવ ત્યાં ... જોઈશ નહિ, જો જોઈશ તો પ્રતિમા નહિ આવે. આ પ્રભાવક હોવાથી આદરપૂર્વક મૂર્તિમાં અધિષ્ઠિત રહીને આ પ્રતિમાની ઉપાસના કરનારાના મનોરથ પૂર્ણ કરશે.'

આ પ્રમાણે કહીને નાગરાજ પદ્માવતી અદૃશ્ય થયાં. પછી રાજાએ પદ્માવતીના કહ્યા પ્રમાણે બધું કર્યું. કૂવામાંથી પ્રતિમા બહાર કાઢીને રાજાએ તેને રથમાં મૂકી અને પાછળ જોયા વિના રથ આગળ ચલાવ્યો. થોડેક દૂર ગયા પછી રાજાના મનમાં શંકા ઉપજી કે 'રથનો અવાજ સંભળાતો નથી, તો શું ભગવાન નથી આવતા?' આમ શંકાથી રાજાએ પાછું વાળીને જોયું તેથી તરત જ રથ મૂર્તિ નીચેથી આગળ નીકળી ગયો અને મૂર્તિ આકાશમાં સ્થિર થઈ ગઈ. ત્યાં વડના ઝાડ (આ ઝાડ ખાસ બગીચામાં છે) નીચે ગામ બહાર ઊંચે આકાશમાં અદ્ધર રહેલી ભગવાનની પ્રતિમા જોઈને લોકો 'અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ' કહેવા લાગ્યા.

રસ્તામાં જ પ્રતિમાજી સ્થિર થઈ જવાને લીધે ખિન્ન થયેલા રાજાએ ફરીથી ધરણેન્દ્રની આરાધના કરી. પદ્માવતીએ કહ્યું કે 'આ પ્રતિમા અહીંઆ જ રહેશે' તેથી રાજાએ ત્યાં જ એક લાખ મુદ્રા (સિક્કા) ખર્ચીને રંગમંડપથી સુશોભિત વિશાળ ચૈત્ય કરાવ્યું (આ મંદિર પવળીના નામે ઓળખાય છે) સંપૂર્ણ થયેલા મંદિરને જોઈને રાજાએ વિચાર કર્યો કે અહો! આ મંદિરથી મારું નામ કાયમ થઈ જશે—ચિરકાળ સુધી ચાલશે. રાજાના મનમાં આ જાતનું અભિમાન ઉત્પન્ન થવાથી રાજાએ મંદિરમાં પધરાવવા માટે પ્રતિમાજીને પ્રાર્થના કરી તો પણ પ્રતિમાજી

મંદિરમા પધાર્યા નહીં આથી ખિન્ન થયેલા રાજાએ ધરણેન્દ્રનુ સ્મરણ કર્યું પણ રાજાના અભિમાનથી ધરણેન્દ્ર પણ ન આવ્યા તેથી અતિ ખિન્ન થયેલા રાજાએ મંત્રીએ પૂછયુ કે—ભગવાન ચૈત્યમા આવતા નથી માટે શુ કરવુ ? મંત્રીએ વિચાર કરીને કહ્યુ કે—રાજન્ ! એક ઉપાય છે સર્વ શાસ્ત્રોમા વિશારદ, અનેક રાજાઓને માન્ય તથા દેવીની જેમને સહાય છે એવા અભયદેવ નામના આચાર્ય છે કર્ણ જેવા પરાક્રમી ગુજરાત દેશના કર્ણ (સિદ્ધરાજ જયસિંહના પિતા) રાજાએ તેમને 'મલધારી' એવી મહાપદવી આપી છે ગયા જ વર્ષે આ આચાર્ય ખંભાતના સંઘ સાથે (કુલ્પાકજી તીર્થમા રહેલા) માણિક્ય દેવની યાત્રા કરવા માટે આ બાજુ પધાર્યા છે અને હમણા તેઓ દેવગિરિ (આજનુ દૌલતાબાદ)મા બિરાજે છે જો કોઈ પણ રીતે તેઓ અહીંઆ પધારે તો નક્કી તમારુ કામ સિદ્ધ થશે '

આ પ્રમાણે મંત્રીનુ કથન સાભળીને રાજાએ મંત્રીદ્વારા ગુરુ-મહારાજની ત્યા પધરામણી કરાવી આકાશમા અદ્ધર રહેલી પ્રતિમા જોઈને આચાર્ય મહારાજને પણ ઘણુ આશ્ચર્ય થયુ રાજાના મુખેથી બધી વાત સાભળીને તેમણે અઠ્ઠમ કરીને ધરણેન્દ્રનુ સ્મરણ કર્યું ધરણેન્દ્રે આવીને આચાર્ય મહારાજને કહ્યુ કે- આ જિનમંદિર બંધાવીને રાજાએ મનમા ઘણો મદ (અભિમાન-ગર્વ) કર્યો છે, તેથી રાજાના મંદિરમા આ મૂર્તિ નહીં પધારે પણ સંઘે બંધાવેલા મંદિરમાં જ પધારશે.' ધરણેન્દ્રનુ વચન સાભળીને આચાર્ય મહારાજે શ્રાવક સંઘને બોલાવીને કહ્યુ કે—શ્રાવકો ! તમે અહીં જ દી નવુ મંદિર બંધાવો તમે બંધાવેલા મંદિરમાં પ્રતિમા પધારશે આચાર્ય મહારાજનુ વચન સાભળીને તેમની સાથે આવેલા શ્રદ્ધાળુ અને ભક્તિમાન શ્રાવકોએ મળીને જિનમંદિર બંધાવ્યુ

પછી આચાર્ય મહારાજની સ્તુતિથી અધિષ્ઠાયક દેવે જેમા સક્રમણ કરેલુ છે એવા (દેવાધિષ્ઠિત) શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાને સર્વજનોના દેખતા આકાશમાથી ઉતરીને શ્રાવકોએ બધાવેલા ચૈત્યમા સ્વય પ્રવેશ કર્યો ત્યા પણ ભૂમિથી સાત આગળ ઊચે અદ્ધર રહેલા ભગવાનની વિ૦ સ૦ ૧૧૪૨ ના મહા સુદ્ર પચમી ને રવિવારને દિવસે વિજયમુહૂર્તમા આચાર્ય મહારાજે વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરી સાથે ભગવાનની આગળ ડાબે પડખે તીર્થરક્ષા માટે આચાર્યમહારાજે શાસનદેવની પણ સ્થાપના કરી

તે વખતે ઇલચરાજાએ ભગવાનના મસ્તક ઉપર અનેક પ્રકારના રત્નોથી સુશોભિત મુગટ ચડાવીને, કાનમા કુડલો પહેરાવીને, કપાલમા હીરાનુ તિલક ચડાવીને, અમૃતવર્ષી ચક્ષુ સ્થાપન કરીને, કઠમા મોતીનો હાર પહેરાવીને, અગે સોનાની આગી ચડાવીને, મસ્તક પાછળ ભામડળ સ્થાપન કરીને, મસ્તક ઉપર શ્વેત છત્ર બાધીને, સધવીની માળા પહેરીને તથા ગુરુમહારાજનો વાસક્ષેપ મસ્તક ઉપર નખાવીને અજ્ઞાનરૂપી અધકારને દૂર કરનારી આરતીને ઉતારી પછી જિન-પૂજા માટે રાજાએ ત્યા એક નગર વસાવ્યુ અને શ્રીમાન(પ્રભુ)નો વાસ થયો હોવાથી તેનુ શ્રીપુર એવુ નામ રાખ્યુ જ્યાથી ભગવાન નીકળ્યા હતા તે કૂવાના પાણીથી બધાને ઉપકાર થાય તે માટે રાજાએ ત્યા કુડ બધાવ્યો રાજાની વિનતિથી ત્યા ચાતુર્માસ કરીને પછી ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધતા ગુરુમહારાજ મલધારી શ્રી અભયદેવસૂરિજી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા

(આ પ્રમાણે અતરિક્ષજી સબધી સર્વ ઇતિહાસ જણાવીને પદ્માવતી દેવીએ ભાવવિજયજી ગણીને કહ્યુ કે—) માટે હે ભાવવિજય! તુ પણ તે જ શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ પ્રભુજીનો આશ્રય લે કે જેથી તારી ચાલી ગયેલી બને આખો તને ફરીથી પ્રાપ્ત થશે ”

(શ્રી ભાવવિજયજી ગણી શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ સ્તોત્રમાં જણાવે છે કે-) આ પ્રમાણે પદ્માવતી દેવીની નાને વાણી સાંભળીને મે ગુરુભાઈ તથા શ્રાવકોને બધી હકીકત કહી પછી ત્યાંથી શ્રાવકોનો સંઘ સાથે લઈને અમે વિહાર કરતા અનુક્રમે શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની છત્રછાયામાં દર્શનાર્થે પહોચી ગયા

સંઘમાં આવેલા બધા યાત્રાળુઓને શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ પ્રભુજીના દર્શન થયા, પરંતુ મંદભાગીઓમાં શિરોમણિ એવા મને (આંખો ચાલી ગઈ હોવાથી) ભગવાનનું દર્શન ન થયું આથી ખિન્ન થયેલા મે અન્ન-પાનનો ત્યાગ કરીને પ્રભુજીના દર્શનની ઉત્સુકતાથી વિવિધ પ્રકારની સ્તુતિથી શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની (નીચે મુજબ) સ્તુતિ કરવા માંડી

'હે જિનેન્દ્ર ભગવાન! અપકારીઓ ઉપર પણ ઉપકાર કરનાર, કલિયુગમાં જાગતા દેવ તથા વાંછિત ફળને આપનાર એવા આપને નમસ્કાર હો હે નાથ! આપે સ્વાર્થ વિના પણ નાગને (અગ્નિમાંથી બળતો ઉગારીને) નાગરાજ (ધરણેંદ્ર) કર્યો છે અને અતિનિષ્ઠુર તથા વૈર ધરાવનાર કમઠને પણ સમક્તિ આપ્યું છે કરુણારસના ભંડાર હે સ્વામી! આપની ચિરકાલ સુધી સેવા કરનાર આષાઢ ભૂતિક[1] શ્રાવકને આપે મોક્ષ આપ્યો છે ભક્તિથી આલિંગન કરતા હાથીને તમે સ્વર્ગમાં પહોચાડ્યો છે, અને તેથી 'કલિકુંડ'[2] નામે તમે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા છો નવાગીવૃત્તિકાર શ્રી અભય દેવસૂરિનો કોઢ રોગ હરીને[3] તમે તેમનું સુવર્ણ જેવી કાંતિવાળું શરીર કર્યું છે પાલનપુરનગરના રાજા પરમારવંશીય પાલણે આપના ચરણકમલની સેવાથી ગયેલું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું[4] હતું ઉદ્દેશી શેઠને ઘેર આપે ઘીની વૃદ્ધિ કરી તેથી હે નાથ! આપ 'ઘૃતકલ્લોલ[5]' નામથી જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા છો ફલની વૃદ્ધિ કરવાથી આપ 'ફલવૃદ્ધિ'[6] નામથી પૃથ્વીતલ ઉપર પ્રસિદ્ધ

થયા છો હે નાથ ! આપે એલચપુર નગરના રાજાનો દાહ તેમજ ક્રીડાથી સહિત કુષ્ટ (કોઢ) રોગને દૂર કરીને તેનું સુવર્ણ જેવું શરીર કર્યું છે કલિયુગમા પણ અહીં આમાશમા જ ન્હેવાની આપની ઈચ્છા હતી, પણ મલધારી(શ્રી અભયદેવસૂરિજી)ની સ્તુતિથી સ તુષ્ટ થઈને ચૈત્યમા આવીને આપ રહ્યા છો હે અન ત વર્ણ્ય (વર્ણનીય ગુણોથી) યુક્ત નાથ! આપનુ કેટલુ વર્ણન કરુ ? હજાર જીભવાળો પણ પાર ન પામે તો હુ શી રીતે પામુ ? હે નાથ! આવા આવા ચમત્કાર આપે જગતમા બતાવ્યા છે, તો શુ મારા બે નેત્રો ખોલવા આપને કઠિન છે ? હે નાથ! હે તાત! હે સ્વામિન્! હે વામાકુલનદન! હે અશ્વસેનવ શદીપક! પ્રત્યક્ષ દર્શન આપો જો માતા-પિતા પુત્રને ઇષ્ટ વસ્તુ નહીં આપે તો બીજુ કોણ આપવાનુ ? માટે હે તાત! મને નેત્ર આપો ’

આ પ્રમાણે ઉદ્ગાર કરતા જ મારી આખોના પડળ તૂટી ગયા, અને લોકોના ‘જય જય’ નાદની સાથે મે ત્રણ જગતના નાયક શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના દર્શન કર્યા જેમ મેઘ આવ્યા ગયા પછી સર્વે પ્રાણીઓ સૂર્યને સ્પષ્ટ જોઇ શકે છે તેમ અણુગોચર પદાર્થોને હુ નજર સામે ફરાથી જોવા લાગ્યો હે નાથ! આપ લોહને સુવર્ણ કરનારા સાચે જ **પારસમણિ** છો, તેથી આપના પિતાએ આપનુ સાચુ જ **‘પારસનાથ’** નામ રાખ્યુ છે પછી પારણુ કરીને મે હર્ષથી વિકસિત નેત્રે મને દૃષ્ટિ (આખો) આપનાર શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ફરી ફરીને દર્શન કર્યાં

પછી રાત્રે સ્વપ્નમા આવીને મને દેવતાએ કહ્યુ કે ‘હે વત્સ! અહીં નાનુ મ દિર હોવાથી તુ મોટુ (દીર્ઘ) મ દિર કરાવ.’ પછી ઉઠીને સવારે શ્રાવકોને ઉપદેશ કરીને ધન એકત્ર કરાવીને મંદિર બ ધાવવાની શરૂઆત કરાવી અન્ય સ ઘને રજા આપીને

થોડા શ્રાવકો સાથે હુ ત્યા રોકાયો અને એક વર્ષમા નવુ મદિર પૂર્ણ તૈયાર કરાવ્યુ પછી તેમા વિક્રમ સવત ૧૭૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૬ ને દિવસે રવિવારે તે નવા મદિરમા ઉત્સવપૂર્વક શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનને સ્થાપન કર્યા ત્યા પણ તે શ્રી અતરિક્ષ ભગવાને ભૂમિનો સ્પર્શ ન કર્યો ત્યારે સ્તુતિ કરીને મુશ્કેલીથી ભૂમિથી એક આગળ ઊચે સ્થાપન કર્યા ત્યા આસન ઉપર ભગવાનની પૂર્વદિશાભિમુખ પ્રતિષ્ઠા કરીને બોધિબીજ સમ્યક્ત્વને ઉપાર્જન કરીને હુ કૃતકૃત્ય થયો, ત્યા જ મારા ગુરુશ્રી વિજયદેવસૂરિજીની પાદુકાની ગુરુભક્તિપરાયણ શ્રાવકો પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી પછી ત્યા કેટલાક દિવસ રહીને દેવાધિદેવ શ્રી અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની ખૂબ ભાવપૂર્વક ભાવના ભાવીને (દર્શન કરીને) ભગવાનના દર્શન કરવા માટે ફરીથી પાછા આવવાની ઉત્કઠા સાથે હુ ત્યાથી નીકળ્યો રસ્તામા મે લોકોના ઉપકારને માટે સર્વ ઠેકાણે શ્રીઅતરિક્ષ ભગવાન(ના માહાત્મ્ય)ની સૂચના કરી

આ પ્રમાણે જે કોઇ મનુષ્ય શ્રી અતરિક્ષ ભગવાનનો આશ્રય લેશે તેના મનોરથોને તે ભગવાન પૂર્ણ કરશે

ગ્રથકારની પ્રશસ્તિ

શ્રી હીરસૂરિ મહારાજે અકબર બાદશાહ પાસેથી સાત તીર્થના તામ્રપટ લખાવી લઈને યાવચ્ચદ્રદિવાકર જય મેળવ્યો તેમના શિષ્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિ થયા કે જેમણે જહાગીર બાદશાહને પ્રતિબોધીને પ્રતિપદા (પડવો), રવિવાર તથા ગુરુવારના દિવસોમા જીવદયા પળાવી તેમના શિષ્ય શ્રીવિજયદેવસૂરિ થયા કે ભવિજનરૂપી કમળને વિકસિત કરવામા સૂર્યસમાન જેમણે યવન (મુસલમાન) વગેરે ઘણી જ્ઞાતિઓમા દયાધર્મ પ્રવર્તાવ્યો હતો તેમના મોટા શિષ્ય આચાર્ય શ્રીવિ ભસૂરિજી થયા કે

આચાર્યના ગુણોથી યુક્ત જેમણે તેમની (શ્રીવિજયદેવસૂરિજીની) પાટ શોભાવી તમનો (શ્રી વિજયદેવસૂરિનો)જ નાનો શિષ્ય હુ ભાનવિજયગણી છુ શ્રી વિજયપ્રભસૂરિજીના રાજ્યમા મે આ ગ્રથની રચના કરી છે વિક્રમ સવત ૧૭૧૫ મા ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની કૃપારૂપી ન્વર્ચાનની મે રચના કરી છે ”

સ્તોત્રમા જણાવેલ શ્રી પાર્શ્વનાથ તીર્થો

(૧) આષાઢભૂતિ શ્રાવકે ગઈ ચોવીશીમા નવમા તીર્થકર શ્રી દામોદર ભગવાનના વખતમા ‘તેમના મુખેથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનમા પોતાનો ઉદ્ધાર થશે’ એમ જાણીને શ્રી શખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ભરાવી હતી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનમા અષાઢી શ્રાવક મોક્ષમા ગયા છે

(૨) અગદેશની ચપાનગરીમા કરકડુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો ચપાનગરીની પાસે જ કાદબરી અટવી હતી તેના કલિ નામે એક ડુગર હતો તેની નીચે કુડ નામે સરોવર હતુ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન વિચરતા વિચરતા કુડ સરોવરની પાસે કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રાથી ઊભા હતા તે વખતે એક હાથી ત્યા આવી ચઢ્યો ભગવતને જોઈને તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ કે-‘પૂર્વભવમા તુ એક વામન (ઠીંગણો) બ્રાહ્મણ હતો લોકો તેના વામનપણાની ઘણી મશ્કરી કરતા હતા તેથી કંટાળીને તે આપઘાત કરવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાર એક શ્રાવકે આવીને તેને અટકાવ્યો અને ધર્મ પમાડ્યો ત્યાથી મરતી વખતે મોટા શરીરની આસિતુ નિયાણ કરીને મરવાથી તે મરીને હાથી થયો ’ આ જાતિસ્મરણજ્ઞાનથી પૂર્વજન્મ જાણીને હાથીએ તળાવમાથી કમળો લાવીને ભગવાનની ખૂબ પૂજા કરી, પાણીથી સિચન કર્યું અને સૂઢથી ભેટી પડ્યો પછી તરત જ અનશન

કરીને હાથી મહર્દ્ધિક વ્યંતરરૂપે ઉત્પન્ન થયો. સવારમાં કરકંડુ રાજાને ખબર પડી અને તે ત્યાં આવ્યો. પણ ભગવાન ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા હતા. રાજાને ઘણો શોક થયો. ધરણેન્દ્રના પ્રભાવથી ત્યાં નવ હાથની પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ પ્રગટ થઇ. રાજાએ મંદિર બંધાવીને તે પ્રતિમાની તેમાં સ્થાપના કરી. (બીજા મતે રાજાએ જ મૂર્તિ ભરાવીને મંદિર બંધાવીને તેમાં સ્થાપના કરી.) હાથી મરીને મહર્દ્ધિક વ્યંતરરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા દેવે એ પ્રતિમાનો મહિમા ખૂબ વિસ્તાર્યો ત્યારથી કલિકુંડ તીર્થ પ્રગટ થયું. (જુઓ, ઉપદેશસપ્તતિ આત્માનંદ સભા (ભાવનગર) પ્રકાશિત).

(૩) ઠાણાંગ, સમવાયાંગ, ભગવતીસૂત્ર, જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસકદશાંગ, અન્તગડદશાંગ, અનુત્તરોપપાતિકદશાંગ, પ્રશ્નવ્યાકરણ અને વિપાકસૂત્ર આ નવ અંગોની ટીકા કરનાર આ શ્રી અભયદેવસૂરિમહારાજ વિક્રમના બારમા સૈકામાં થઇ ગયા છે. તેમને કોઢનો રોગ લાગુ પડ્યો. રોગ અતિશય વધતો જતો હોવાથી આખરે તેમણે અનશન કરવાની ઇચ્છા કરી ત્યારે શાસનદેવીએ આવીને કહ્યું કે-'સેઢી નદીને સ્થંભનપુર-(ખંભાત)ની પાસે ખાખરાના ઝાડ નીચે સ્થંભનપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે. તેના દર્શનથી તમારો કોઢ રોગ દૂર થઇ જશે. અને તમે નવ અંગોની ટીકા કરનારા થશો.' આચાર્યશ્રી ત્યાં પધાર્યા અને જયતિહુઅણ સ્તોત્રની રચના કરી તેથી મૂર્તિ પ્રગટ થઇ. કોઢનો રોગ પણ નષ્ટ થયો અને તેમણે ઠાણાંગ વગેરે ઉપર જણાવેલા નવ અંગો ઉપર ટીકા લખી. સ્થંભનપાર્શ્વનાથનું તીર્થ આજે પણ પ્રસિદ્ધ છે અને તે ખંભાતમાં છે.

(૪) આબુના પરમાર ધારાવર્ષ/પાટણરાજાએ સોનાની પંચતીર્થી/ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ ગળાવી નાખીને તેના સોનાના પલંગના પાયા કરાવ્યા હતા. આ પાપથી તેને કોઢનો રોગ લાગુ પડ્યો હતો. અને તેનું રાજ્ય ગોત્રીઓએ (ભાયાતોએ) પડાવી લીધું. ત્યાં

રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા તેને રખડતા રખડતા શીલધવલ આચાર્યનો મેળાપ થયો આચાર્યના ઉપદેશથી સોનાની પાર્શ્વનાથ ભગવાનની નવી પ્રતિમા ભરાવીને પ્રહ્લાદનપુર-પાલનપુર વસાવીને તેમા સુદર મદિર બધાવીને તે પ્રતિમા પધરાવી પ્રતિમાના પ્રભાવથી કોઢ રોગ પણ ગયો અને ગયેલુ રાજ્ય પણ રાજાને પાછુ મળ્યુ મુસલમાનોના અત્યાચારોના વખતમા ભયથી આ સોનાની મૂર્તિ કયાક સતાડીને તેને સ્થાને પાષાણની મૂર્તિ પધરાવવામા આવેલી છે અને અત્યારે તે વિદ્યમાન છે

(૫) કચ્છ દેશ સુથરી ગામમા આ તીર્થ આવેલુ છે આ ગામમા વસતા ઉદ્દેશી નામના વણિકે સ્વપ્નમા દેવના કહેવાથી બહાર મળેલા એક માણસને પોતાનુ રોટલાનુ પોટલુ આપીને બદલામા તેની પાસેથી પોટલુ ખરીદી લીધુ ઘેર આવીને જોયુ તો તેમા પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા હતી શ્રાવક ગરીબ હતો તેથી આ ગામમા વસતા યતિએ સઘની મદદથી એક નાની દેહરી બધાવી, અને તેમા તે પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા વખતે સઘે સ્વામીવાત્સલ્ય કર્યું તે વખતે ઘીના કુલ્લામાથી ઘણુ જ ઘી નીકળવા લાગ્યુ ખૂટે જ નહિ લોકોને બહુ આશ્ચર્ય થયુ કુલ્લામા હાથ નાખીને તપાસ કરીને જોયુ તો ઉદ્દેશીવાળી મૂર્તિ કુલ્લામા જ આવીને બેઠી ગઇ હતી પ્રતિમા કાઢીને મહોત્સવપૂર્વક દેરાસરમા પધરાવી ત્યારથી આ તીર્થ ઘૃતકલ્લોલપાર્શ્વનાથને નામે પ્રસિદ્ધ છે ઉદ્દેશી શાહ પણ સુખી થઈ ગયો

( ) મારવાડમા મેડતાસિટી પાસે આવેલા ફલોધી ગામનો ધારસ નામનો એક શ્રાવક ગામ બહાર ગયો હતો ત્યા તેને માટીના ઢેકામાથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક પ્રતિમા પ્રાપ્ત થઇ હતી ઘેર લાવીને એક ઝુપડીમા તેણે એ મૂર્તિને રાખી દેવે શ્રાવકને કહ્યુ કે 'ભગવાનની પાસે તને રોજ સોનાના ચોખા મળશે તે સોનાથી મદિર બધાવીને તેમા ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા

જ શી રીતે ? વળી ત્રિશષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્ર વાચતા એમ પણ જણાય છે કે રાવણના જન્મ પહેલા જ માલીનુ મૃત્યુ થઈ ગયેલુ હતુ એટલે માલી-સુમાલિની વાત સગત થતી નથી જ્યારે પદ્માવતી દેવીએ પાતાળલકાના સ્વામી અને રાવણના બનેવી તરીકે ખરદૂષણનો કરેલો ઉલ્લેખ બરાબર મળી રહે છે (જો કે ખર અને દૂષણ પરસ્પર બે ભાઈઓ હતા છતા બન્ને ભાઈઓની જોડી હોવાને લીધે એકને માટે પણ ખરદૂષણ નામ વાપર્યું હોવામા વાધો નથી) ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્રના ૭મા પર્વના ૨ જા સર્ગમા જણાવ્યા પ્રમાણે રાવણે ખરને પોતાની બહેન શૂર્પણખા (અપરનામ ચદ્રણખા) પરણાવી હતી અને તેને પાતાળલકા નગરીનો રાજા બનાવ્યો હતો ભૌગોલિક વર્ણનો જોતા જણાય છે કે પાતાળલકા કિષ્કિન્ધાનગરીની પાસે (પ્રાયે ઉત્તરદિશામા) હોવાના મદ્રાસપ્રદેશમા કોઈક સ્થળે હતી રાવણની લકાનગરીની જેમ સિંહલદ્વીપમા પાતાળલકા સમજવાની નથી (જુઓ ત્રિ શ પુ પર્વ ૭, સર્ગ ૬)

પદ્માવતીના કથનમા ખરદૂષણ જે વિંગોલિ આવ્યાનો ઉલ્લેખ છે તે ઇંગોલિ ગામ અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે અને તે વર્તમાનમા લગભગ વીશ હજાર મનુષ્યોની વસ્તીવાળુ મોટુ ગામ છે

એલચપુરના એલચ અપરનામ શ્રીપાળ નામના ચદ્રવશીય રાજાનો જે ઉલ્લેખ છે તે પણ મળી રહે છે એલચપુર શહેર ઉમરાવતીથી વાયવ્યકોણમા ૩૦ માઇલ દૂર, તેમજ આકોલાથી ઇશાનકોણમા લગભગ ૫૦ માઇલે તથા અતરિક્ષજી-શિરપુરથી લગભગ ૬૫ માઇલે આવેલુ છે અત્યારે પણ આ લગભગ ચાલીશ હજાર મનુષ્યની વસ્તીવાળુ શહેર છે ઇતિહાસ એમ કહે છે કે એલિચપુર અગ્રેજોના હાથમા આવ્યુ લગભગ ત્યાસુધી સેકડો વર્ષ સુધી સમગ્ર વરાડ દેશના પાટનગર તરીકે હતુ બે હજાર વર્ષનો વરાડનો ઇતિહાસ એલિચપુરથી છૂટો પાડી શકાય તેમ

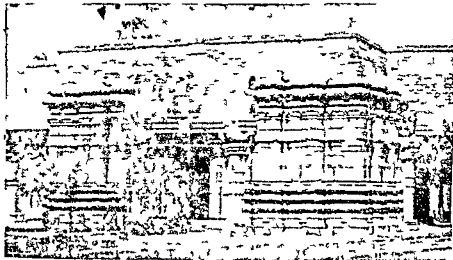
નથી કેટલા અન્તરિક્ષજી-શિરપુર નગર કેનુ જ ... કહેવાને સાથે જ ... એલિચપુરથી શિરપુરને મળતા ... ત્યાં ગયો હોય એ તર્કથી બંધબેસતું છે વળી આ દેશના જૈનેતર ઇતિહાસકારો પણ જૂના લેખોના આધારે જણાવે છે કે ' ઇ સ ન ૧૧૧૫માં એલિચપુર ગાદી ઉપર આવેલ હતા અને તે જુના જૈનધર્મી હતો, તથા તેણે ઘણા જૈનધર્મના પ્રચાર માટે ઘણા પ્રયત્ન કર્યો હતો." આ ઇલ અને આ પરથી એટલું એક જ જણાય છે અહીંના જિનભવ હોવા તે અન્તરિક્ષજીના સ્થાપક રાજાનુ ... જણાવે છે ... માટે પહેલી રીતે સ ૧૧૪ મા એલચ ... અન્તરિક્ષજીની પ્રતિષ્ઠા કર્યાની જે વાત મળી છે તે સ ... બરાબર મળી રહે છે, કેમકે ઇ સ ૧૧૧૫માં ગાદીએ આવેલ રાજા સ ૧૧૪૨માં પ્રતિષ્ઠા કરે એ વાત સર્વથા સંભવિત છે ... નામના એક જૂના ... ઇલ નામના નામ ઉપરથી ... નામ ... છે ' ... શબ્દનો અર્થ ... થાય છે (...) ... '... ' અને ... ઉપરથી ... પણ હોય એમ સ્થાનિક લોકોની સંભાવના છે પરંતુ સંશોધન કરીને ... નિશ્ચિત કર્યું છે કે 'એલિચપુરનું મૂળ નામ અચલપુર જ હતું અચલપુરના ... વગેરે અપભ્રંશ ... એલિચપુર બોલાય છે આ અચલપુરની ગાદીએ ... સ ૧૧૧૫માં આ ... હતો ' ... (વર ...)માં ... રાજાઓ ... હતા અને તેથી ... જ હતા એમ પણ ઇતિહાસકારો જણાવે છે એટલે સરવાળે ભાવવિજય ગણિએ જણાવેલી બધી વાતો મળી રહે છે

પણ વધારે રીતે ભાવવિજયજી ગણિએ જે ... છે કે 'શ્રી ... પાર્શ્વનાથભગવાનને ગાડામાં સ્થાપીને

આવતા વડના ઝાડ નીચે આવ્યો ત્યા પાછુ વાળીને જોવાથી પ્રતિમા આકાશમા અદ્ધર થઇ ગઇ રાજાએ તે પ્રતિમા પધરાવવા સુદર મ દિર બ ધાવ્યુ, પર તુ 'આ પ્રતિમા સ્થાપવાથી આ જિનાલય સાથે મારુ નામ પણ કાયમ થઇ જશે' આ જાતનુ રાજાને અભિમાન-કીર્તિલાલસા થવાથી તેમા ભગવાનના પ્રતિમાજી પધાર્યા નહીં' આ વાત પણ બરાબર મળી રહે છે અત રિક્ષજી-શિરપુર ગામની પાસે જ બહાર એક બગીચો છે કે જે આપણા જૈનમ દિરના જ તાબામા છે

તેમા એક કલાપૂર્ણ અને વિશાળ સુદર જિનમ દિર છે અને તેની નજીકમા જ એક વડનુ ઊચુ ઝાડ છે શિરપુરના લોકો કહે છે કે 'આ ઝાડ નીચે પ્રતિમાજી અદ્ધર રહી ગયા હતા અને આ મ દિર પ્રતિમાજી પધરાવવા માટે જ રાજાએ બાધ્યુ હતુ, પણ રાજાના અભિમાનથી ભગવાન ન પધારવાને લીધે અત્યારે ખાલી છે' આ વાત બીજી રીતે જોતાં પણ સારી રીતે મળી રહે છે કેટલાક યુરોપિયન અધિકારીઓએ વરાડમા બધે પ્રવાસ કરી જાતે જોઇને, વરાડના શિલ્પ સ્થાપત્યો વિષે લખ્યુ છે, તેમજ વરાડના ઇતિહાસકારોએ પણ વરાડના શિ પકામો વિષે લખ્યુ છે તેમણે વરાડ દેશના સુદરતમ અને પ્રાચીનતમ શિલ્પસ્થાપત્યોમા શિરપુર ગામની બહાર બગીચામા આવેલા ઉપર જણાવેલા આપણા જૈન મ દિરને પણ વર્ણવ્યુ છે સ ધેસાથે તેમની શિલ્પશાસ્ત્રના ઐતિહાસિક અભ્યાસને આધારે એ પણ કલ્પના છે કે 'શિરપુરનુ આ મ દિર લગભગ એક હજાર વર્ષ જૂનુ હોવુ જોઇએ' પદ્માવતી દેવીના કથન પ્રમાણે સ ૧૧૪૨ મા રાજાએ આ મ દિર બ ધાવ્યુ છે તે જોતા શિલ્પશાસ્ત્રીઓનુ સ્વતત્ર અનુમાન અને પદ્માવતી દેવીનુ કથન બને પરસ્પર મળી રહે છે ઘણાખરા યાત્રાળુઓને આ બહારના મ દિરની ખબર જ હોતી નથી, તેથી અત્યારે જ્યા અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાન બિરાજે છે ત્યા જ

શ્રી અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનને પધરાવવા માટે રાતએ બધાવેલુ મૂળ જિનાલય
(જેમા ભગવાન પધાર્યા ન હતા)

બગીચામા આવેલ પ્રાચીન મદિર

આ મદિર બાધવામા

દર્શન કરીને પાછા ફરે છે પરંતુ પ્રત્યેક યાત્રાળુએ બહાર બગીચામા આવેલા મંદિરને જોવા જવા જેવું છે

પદ્માવતીદેવીએ જે જણાવ્યું છે કે-ગુજરાતદેશના કર્ણરાજાએ જેમને 'મલધારી' બિરુદ આપ્યું હતું અને દેવીની જેમને સહાય છે એવા સર્વશાસ્ત્રવિશારદ શ્રી અભયદેવસૂરિ કે જેઓ ખંભાતથી સંઘ લઈને કુલ્પાકજીતીર્થના માણિક્યદેવની યાત્રા કરવા માટે નીકળ્યા હતા અને દેવગિરિ(દૌલતાબાદ)મા આવ્યા હતા. તેમની પાસે મંત્રી મોકલીને વિનંતિ કરીને રાજાએ શિરપુરમા તેમને પધરાવ્યા હતા અને તેમના (મંત્રાદિ) પ્રભાવથી પ્રતિમાએ આકાશમાંથી ઉતરીને પોતાની મેળે ચાલીને સંઘે બંધાવેલા મંદિરમા પ્રવેશ કર્યો હતો.' આ વાત પણ સંગત થાય છે વિશેષાવશ્યકભાષ્યવૃત્તિ અનુયોગદ્વારસૂત્રવૃત્તિ આદિ ગ્રંથોના કર્તા, તથા સિદ્ધરાજ જયસિંહની રાજસભામા (અણહિલપુર પાટણ) પણ જે મહાવિદ્વાન તરીકે ગણાતા હતા તે સુપ્રસિદ્ધ આચાર્ય પ્રવરશ્રી મલધારી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજીના મલધારી શ્રી અભયદેવ સૂરિજી ગુરુ થતા હતા મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીની ટીકા આદિ ગ્રંથોની જૈનપરંપરામાં એક સરખી પ્રશંસા થતી આવી છે તેમણે એ ગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓમા તેમના ગુરુશ્રી અભયદેવસૂરિજીનું જે વર્ણન કર્યું છે, તથા કેટલાક સમય પછી થયેલા મલધારી શ્રી રાજશેખરસૂરિજીએ (સં ૧૩૮૭ મા) રચેલી પ્રાકૃત દ્વયાશ્રયવૃત્તિમા તથા અન્ય ગ્રંથોમા જે વર્ણન જોવામા આવે છે તે જોતા શ્રી અભયદેવસૂરિજીની મહાન શાસન પ્રભાવકતાનો ખ્યાલ સહેજે આવી શકે તેમ છે ગુજરાતના કર્ણરાજાએ તેમનો તીવ્ર મલપરિષહ જોઈને 'મલધારી' બિરુદ આપ્યાની વાત ઘણાયે પ્રાચીન ગ્રંથોમા વર્ણવેલી છે

श्रीगुर्जरेश्वरो दृष्ट्वा तीव्र मलपरीषहम्। श्रीकर्णो बिरुद यस्य ...

धारी न्यवीविशत् ॥ આ કર્ણરાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહનો પિતા થતો હતો એટલે વિક્રમના બારમી સદીના લગભગ પૂર્વાર્ધની આ બધી વાત છે એટલે સ ૧૧૪૨ મા મલધારી અભયદેવ સૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાની વાત સમયની દૃષ્ટિએ જોતા સ પૂર્ણ મેળ ખાય છે

પદ્માવતીદેવીએ વિક્રમ સવત ૧૧૪૨ ના મહા સુદ ૫ ને રવિવારના દિવસે અતરિક્ષજીની અભયદેવસૂરિ મહારાજને હાથે પ્રતિષ્ઠા કર્યાનુ જણાવ્યુ છે ગણિતશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ તે દિવસે બરાબર રવિવાર આવે છે

'અભયદેવસૂરિ મહારાજે ભગવાનના ડાબે હાથે અધિષ્ઠાયક શાસનદેવતાની સ્થાપના કર્યાની ' જે વાત પદ્માવતીદેવીએ જણાવી છે તે પણ સ ગત થાય છે અત્યારે જ્યા શ્રી અ તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાન બિરાજે છે તે જ મ દિરમા એક બીજુ પણ નાનુ ભોયરુ છે તેમા એક ઓટલા જેવી ઊચી બેઠક છે તેના ઉપર ભગવાન પહેલા વિરાજમાન હતા એમ માનવામા આવે છે આ બેઠકની બરાબર ડાબા હાથે જ અધિષ્ઠાયક દેવની સ્થાપના છે કે જે માણિભદ્ર નામથી ઓળખાય છે આના ઉપર અત્યારે સિંદૂર ચડેલુ છે એટલે મૂલસ્થાને ભગવાન વિરાજમાન હતા ત્યારે ડાબા હાથે જ અધિષ્ઠાયક દેવની સ્થાપના હતી તે વખતે ભગવાન પશ્ચિમાભિમુખ હશે આ બેઠક ઉપર પણ માણિભદ્ર નામે ઓળખાતા અધિષ્ઠાયક દેવની બીજી સ્થાપના છે કે જે ભગવાનને ત્યાથી ફેરવ્યા પછી કરવામા આવી હશે. અત્યારે નવા સ્થાને ભગવાન પૂર્વાભિમુખ છે

મૂલ મ દિર નાનુ હોવાથી દેવની સૂચનાથી ભાવવિજયજીએ ઉપદેશ કરી શ્રાવકો પાસે નવુ મંદિર બ ધાવ્યાની વાત પણ બરાબર છે, કારણ કે જ્યા પહેલા પ્રતિમા વિરાજમાન હતી અને

જેનો ઉપર ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે તે ભોયરુ (માણિભદ્રજી-વાળુ) એવુ બધુ નાનુ છે કે મુશ્કેલીથી તેમા દશ માણસો ઊભા રહી શકે આ બન્ને નાના મોટાં મદિર વસ્તુત એક જ મંદિરના બે ભોયરા છે અને એક ભોયરામાથી બીજા ભોયરામા જઈ શકાય છે

ભાવવિજયજી ગણીએ નવા મદિરમા ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે ભગવાન એક આગળ અદ્ધર જ રહ્યા આ વાત પણ બરાબર છે અત્યારે ભગવાન એક આગળ જેટલા બરાબર અદ્ધર છે જ

ભાવવિજયજી ગણિએ પૂર્વાભિમુખ ભગવાનની સ્થાપના કરી એ પણ બરાબર જ છે અત્યારે પૂર્વાભિમુખ જ વિરાજે છે ભાવવિજયજી ગણિએ તેમના ગુરુ વિજયદેવસૂરિના જ પગલાની સ્થાપના કરી હતી તે પગલા માણિભદ્રજીવાળા ભોયરામા અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે જ

શ્રી ભાવવિજયજી ગણિને જેમની ઉપાસના-સ્તુતિ-ભક્તિ કરતા ચાલી ગયેલી આંખો પણ પ્રાપ્ત થઈ તે શ્રી અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનો અપૂર્વ અને અદ્‌ભૂત મહિમા આજે પણ એટલો જ તેજસ્વી અને જાગતો છે

આ રીતે અનેકાનેક વાતો મળી રહેતી હોવાથી શ્રી ભાવવિજયજીગણિએ રચેલુ સ્તોત્ર શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ઇતિહાસમા અત્યત મહત્ત્વનુ સ્થાન ધરાવે છે

ભાવવિજયજીએ ગુજરાતી ભાષામા પણ ૫૦ કડીનુ એક 'શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વનાથસ્તોત્ર' રચ્યુ છે આમા ભગવાનની સ્તુતિ અને મહિમાનુ વર્ણન છે ઐતિહાસિ[illegible]

તીર્થમાળા

આ પછી શ્રીશિવવિજયજીના શિષ્ય મુનિ શ્રી શીલવિજ સ ૧૭૪૬ મા રચેલી તીર્થમાળાનુ સ્થાન આવે છે આ ર પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર તથા દક્ષિણ એમ ચાર દિશાઓમાં ખૂ દૂર સુધી વિહાર કરીને તીર્થમાળા બનાવી છે સ ૧૭ ૧૭૩૮ સુધી દક્ષિણ દેશમા વિચરીને તીર્થયાત્રા કર્યાનુ ં લખ્યુ છે તેઓ નર્મદા નદી ઓળગીને દક્ષિણ દેશમા ર માધાતા, ખડવા, બુરાનપુર (ખાનદેશ) તથા મલકાપુર દેવળઘાટ ચઢીને વરાડમા દાખલ થયા હતા અને અતરિક્ષ યાત્રા કરી હતી તીર્થમાળાની ત્રીજી ઢાળની ૧૪ મીથી ૧ સુધીની ૬ કડીઓમા તેમણે અતરિક્ષજીનો બહુ સક્ષિપ્ત ઈતિ વર્ણવ્યો છે તેમા રાવણના બનેવી ખરદૂષણનુ અને એલગર નામ છે તેમજ પહેલા પ્રતિમા નીચેથી ઘોડેસ્વાર જતો હતો અત્યારે દોરા જેટલુ અતર છે એમ જણાવ્યુ છે બીજુ વિશિષ્ટ નથી

આ પછી લબ્ધિચદ્રજીના શિષ્ય વિનયરાજે સ ૧૭૩૮ રચેલુ એક અતરિક્ષજીનુ સ્તવન છે તેમા પણ ખરદૂષણ ર એલિચપુરના એલિચરાજાનુ સક્ષિપ્ત કથાનક જ છે ઐતિહાસિ દૃષ્ટિએ વિશિષ્ટ કઈ નથી

શ્રી જિનચદ્રસુરિકૃત સ્તવન

આ પછી સિદ્ધપુર(ગુજરાત)થી સઘ લઈને આવેલા શ્રી જિનચદ્રસુરીશ્વરજીએ સ ૧૮૫૫ના ફાગણ વદ ૧૨ ને દિવ બનાવેલુ ૯ કડીનુ ગુજરાતી સ્તવન મળે છે તેમા અતરિક્ષજીનુ સક્ષિપ્ત કથાનક છે વિશિષ્ટ કઈ નથી અતરિક્ષ ભગવાનનો માત્ર નામોલ્લેખ તો ઘણાયે આપણા પ્રાચીન-અર્વાચીન લખાણોમા છે કે જે પછી આપવામા આવશે.

પ્રાચીન જૈનેતર સાહિત્યમાં મળતો ઉલ્લેખ

આ તો જૈન સાહિત્યમાં મળતા ઉલ્લેખોની વાત થઈ, પરંતુ ઘણા જ આનંદની વાત છે કે જૈનેતર સાહિત્યમાં પણ આજથી લગભગ ૬૪૦ વર્ષ પહેલાનો શ્રીપુરના અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સંબંધમાં ઉલ્લેખ મળી આવે છે. મહારાષ્ટ્ર અને વરાડ (વિદર્ભ)માં 'મહાનુભાવ પંથ' નામનો એક હિંદુ સંપ્રદાય ચાલે છે. આ સંપ્રદાયનું પ્રાય તમામ સાહિત્ય પ્રાચીન મરાઠી ભાષામાં જ રચાયેલું છે. પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યનો ખજાનો જેમ ગુજરાતના જૈનો પાસે જ છે તેમ પ્રાચીન મરાઠી સાહિત્યનો ખજાનો મહાનુભાવપંથમાં જ છે. વિક્રમની ચૌદમી સદીમાં થયેલા આ સંપ્રદાયના ધર્મગુરુઓનો એક સંવાદ [યવતમાલ(વરાડ)ની 'સમ્મતીપ્રકાશન' નામની સંસ્થા તરફથી ઈસ્વીસન ૧૯૩૬ માં પ્રકાશિત થયેલા] મહાનુભાવપંથના સ્મૃતિસ્થળ નામના ગ્રંથમાં વૃદ્ધાચાર નામના વિભાગમાં ૧૬ મી કંડિકા (પેરેગ્રાફ)માં છપાયેલો છે. તેમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે.

कवीश्वरा हरगर्व भटा उग्रहणिके कवीश्वरीं आनोरास मंत्राशणे —

हरगर्व ते विद्वास एक म्हणति राक्षमभुवनिचे एगु दिस त कविस्वरासि भेटले थोरि रघानि केली, परि बोधुभेद अवभेद नर्याच ते वाराणसि जात होतें हरगर्वीं म्हणितलें—आताचि येवेळे चर्चा असों देवो मग मागुत तुमचें दर्शन घेउनि कवीश्वरवासी म्हणितलें–' हो कां जाल तरि पारिसनाथाचेया श्रीपुराहुनि जा तेथ आमुचे गुम्भाउ आनोया असति, तयासि भेटावें मग सामोरे जावें ' तेव्हेळि ते श्रीपुरासि आले आनो वासी भेंट । ॥ (स्मृतिस्थळ वृद्धाचार प.

"કવીશ્વર અને હરગર્વ ભટ્ટના વાદવિવાદમા કવીશ્વર આનો બાને પ્રકાશિત કર્યા હરગર્વ વિદ્વાન હતા કેટનાક કહે છે કે તે રાક્ષમભુવનના વતની હતા એક દિવસ તે કવીશ્વરને મળ્યા થોડી ચર્ચા થઇ, પરતુ (કવીશ્વર વ્યાસની) વાત (હરગર્વના) ગળે ન ઉતરી તે (હરગર્વ) વારાણસી-કાશી જતા હતા હરગર્વે કહ્યુ કે-'અત્યારે અત્યારની ચર્ચા કરવા દો કાશીથી આવીને પછી તમને મળીશ' કવીશ્વર વ્યાસે કહ્યુ કે- ઠીક પણ જાઓ તો પારસનાથના શ્રીપુર ઉપર થઇને જજો ત્યા અમારા ગુરુભાઇ આનોબા છે તેમને મળજો અને પછી આગળ જજો' પછી તે (હરગર્વ પડિત) શ્રીપુર (શિરપુર) આવ્યા આનોબાને મળ્યા"

આ પછી વૃદ્ધાચારના ૧૬ મા પેરેગ્રાફના બાકીના ભાગમા આનોબા અને હરગર્વ પડિતનો વાદ થયાનુ, આનોબાની યુક્તિએ હરગર્વને ગળે ઉતર્યાનુ, કાશી જવાનુ બધ રાખીને હરગર્વ અને આનોબા બાઈીમા કવીશ્વર વ્યાસ પાસે ગયાનુ તેમજ ત્યા જઇને હરગર્વે આનોબાનો શિષ્ય થયાનુ વર્ણન છે મહાનુભાવ પથના સાહિત્યમા મળતા બીજા અનેક ઉલ્લેખો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે આનોબા અને હરગર્વ (ઉર્ફે હયગ્રીવ, હિરણ્યગર્ભ, હરબા,) વિક્રમની ચૌદમી સદીમા વિદ્યમાન હતા અને હરગર્વ ભટ્ટે વિક્રમ સ ૧૩૬૬ મા આનોબા(ઉર્ફે ગોપાળપડિત)નુ શિષ્યપણુ સ્વીકાર્યું હતુ એટલે ઉપર જણાવેલો વાર્તાલાપનો પ્રસગ વિ સ ૧૩૬૬ મા બન્યો હતો

જૈનેતર સાહિત્યમા આ પ્રાચીન ઉલ્લેખનુ મહત્ત્વ એ દૃષ્ટિએ છે કે-આ તીર્થની અને આ મૂર્તિના પ્રભાવની પ્રસિદ્ધિ માત્ર જૈનોમા જ નહીં પણ જૈનેતરામા પણ સેકડો વર્ષો પહેલા પ્રસરેલી હતી શિરપુરથી સેકડો માઈલ દૂર વસતા જૈનેતરોમા પણ આ ગામ 'પાર્શ્વનાથના શિરપુર' તરીકે ઓળખાતુ હશે

ત્યારે આ મૂર્તિનો ચમત્કાર તથા પ્રભાવ કેવો બધો વિખ્યાત હશે એની કલ્પના સ્વયં જ કરી લેવા જેવી છે એક નાનું તણખલું પણ અદ્ધર રહી શકતું નથી, ત્યારે ફણા સુધી ૪૨ ઇંચ ઊંચી મૂર્તિ બીલકુલ અદ્ધર રહે એ સમજવાને પણ નવાઇ ઉપજાવે એમાં શું આશ્ચર્ય છે ?

અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ મૂર્તિ

આ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગમાં છપાયેલા શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ફોટામાં વાચકોએ જોયું જ હશે કે આ મૂર્તિ અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ છે ડાબા પગ ઉપર જમણો પગ છે આવી અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ મૂર્તિ સ્તોત્રમાં શ્રી લોઢણ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની તથા ભાદક (જિલ્લા ચાંદા, તાલુકા-વરારા, મધ્યપ્રદેશ) તીર્થમાં વિરાજમાન પાર્શ્વનાથ ભગવાનની (ઊંચાઇ મસ્તક સુધી ૫૦ ઇંચ, ફણા સુધી ૬૦ ઇંચ) અમારા જોવામાં આવી છે કુલ્પાક તીર્થમાં પણ અર્ધપદ્માસનાવસ્થ મૂર્તિઓ વિરાજે છે

વાળુની પ્રતિમા

એક વાત ધ્યાનમાં રહે કે આ પ્રતિમા વાળુની કિંવા છાણુ વાળુની બનાવેલી છે, એ વાત આપણી પરંપરાથી તો ચાલી આવે છે જ અને તેથી શ્વેતાંબરો અવારનવાર લેપ પણ કરાવે છે પરંતુ આ તીર્થના વહીવટ અને માલિકીના દિગંબર-શ્વેતાંબર વચ્ચે ચાલેલા ઝઘડા વખતે દિગંબરોએ કોર્ટમાં એ જાતની રજુઆત કરી હતી કે આ મૂર્તિ પાષાણની જ છે ત્યારે આકોલા કોર્ટમાં કેસનો ચુકાદો આપનાર એડિશનલ જજ શ્રી આર વી પરાજપેએ (તારીખ ૧૮-૩-૧૯૧૭) અંતરીક્ષજી જઇને જાતે તપાસ કરી હતી તેમણે પણ ત્યાં લેપ ઉખડી ગયો હતો તે ભાગ ઉપર હાથ તેમજ નખ ફેરવતાં રેતી ખરવાથી આ મૂર્તિ રેતી નિર્મિત છે એવો જ અભિપ્રાય આપ્યો છે

Inspection note by the Additional District Judge—

After carefully examining the body on the parts thus scraped to ascertain the kind of material out of which the idol was made originally I came to the conclusion that this idol could not have been originally made of stone but of some sand-mixed material For this inquiry I repeatedly moved my hand and even scraped the surface at those places with my nails and my opinion was confirmed Thus the necessity of plaster for this idol is obvious "
27-3-1938

R V Paranjpe Additional District Judge, Akola
[R P P C I પાનુ ૨૪૧]

(આ મૂર્તિ કઇ વસ્તુમાથી અનાવવામા આવી છે એ જાણી લેવા માટે મે મૂર્તિના અગ ઉપર કાળજીપૂર્વક હાથ ફેરવી જ્યાં મૂર્તિને ખરડી કાઢવામા આવી હતી ત્યા નખથી પણ ખોતરી જોયુ તેથી મારી ખાત્રી થઇ છે કે, આ મૂર્તિ પથરમાથી ઘડાએલી નથી પણ રેતીમા બીજો કોઇ પદાર્થ મેળવીને અનાવવામા આવી છે એ ચોક્કસ ઠરાવવા માટે મે નખવડે વારવાર મૂર્તિ ઉપર ઘસી જોયુ હતુ આ મૂર્તિ ઉપર લેપ કરવાની ખાસ જરૂર છે એવી મારી ખાત્રી થઇ છે)

ઉપરના અનેક ઉલ્લેખોથી સિદ્ધ થાય છે કે આ તીર્થમા સેકડો વર્ષોથી શ્વેતાબર મુનિઓનુ યાત્રાર્થે આગમન ચાલુ જ છે તેમજ શ્રાવકોનુ પણ આગમન ચાલુ જ છે ઇદના ભાવવિજયજી ગણિના સ્તોત્રથી પણ બીલકુલ સ્પષ્ટ છે કે-આ મદિર શ્વેતાબરોએજ બધાવ્યુ છે, તેમજ પ્રતિષ્ઠા આદિ પણ શ્વેતાબરોના

સાથે જ થયુ છે શ્વેતાંબરોની માલિકી સિવાય આ વાત કદાપિ ન જ બની શકે

આકોલા કોર્ટના ન્યાયાધીશ R V Paranjpe એ બીજા અનેક પુરાવા સાથે શાસ્ત્રીય પ્રમાણોને પણ ધ્યાનમા લઈને જજમેંટમા આ મૂર્તિને શ્વેતાંબરી જ ઠરાવી છે જુઓ—

Thus all this printed matter which originated from the Shwetambar writers show that the idol was a Shwetambar one and not Digambar

આ તીર્થમા પૂજા વગેરે કરવા માટે જૂના વખતમા આપણા લોકોએ શિરપુરગામમા વસતા મગદાઓને પૂજારી તરીકે રાખ્યા હતા કે જે પોલકરોને નામે ઓળખાય છે મંદિરમા જૂના વખતથી પેટી પણ રહેતી હતી અને ચોપડા તથા આંગી, ચક્ષુ, ટીકા વગેર આભૂષણો પણ રહેતા હતા વિ સ ૧૮૪૫ થી માંડીને તે પછીના કાળના હિસાબી ચોપડાઓ પણ મળે છે ત્યા શિરપુરગામમા આપણી વસ્તી ન હોવાને લીધે નજીકમા જ વરાડમા રહેતા તથા ખાનદેશમા રહેતા શ્રાવકો તે તે સમયે અવારનવાર અહીં આવતા જતા હતા અને દેખદેખ રાખતા હતા હિસાબ વગેરે તપાસી લેતા હતા તેમા બાલાપુર(વરાડ)ના શા પાનાચદ નથુસા તેમના પુત્ર શા હીરાલાલ પાનાચદ, શા હીરાલાલ વલ્લભદાસ, તેમના ચિરંજીવ શા પુંજાસા હીરાલાલ તથા તેમના ચિરંજીવ શા કિસનચદ પુંજાસા તથા ખાનદેશમા અમલનેરના શા હીરાચદ પ્રેમચદ રઘુનાથદાસ ધુલીયાના શા સખારામ દુલભદાસ તથા યેવલાના શા લાલચદ અબઈદાસ અને શા કલ્યાણચદ લાલચદ વગેરે શ્રાવકો મુખ્યતયા તે તે સમયે વહીવટ સભાળતા હતા

પોલકરોના સમયમા પણ ઉપર મંદિરના ચોકમા વિરાજમાન ધ્વજદંડ કે જે ચાદીના પતરાથી મઢેલો છે તેના ઉપર પણ શ્વેતાબરનું નામ કોતરેલું છે તે ધ્યાન ખેચનારુ છે—

सस्थान सिरपुर अतरिक्ष महाराज वापुसा नागोमा सावजी साकडे ओसवाळ सिंतबरी हस्ते पया बांद, दुकान कलमनूरी, सन १२८९ मिती चैत्र शुद्ध १०

કલમનૂરી ગામ અંતરિક્ષજીથી દક્ષિણે લગભગ ૫૦ માઈલ દૂર નિઝામ રાજ્યમા આવેલું છે અત્યારે ત્યા શ્વેતાબરોની વસ્તી પણ છે જ વિગોનીથી ૨૦ માઈલ પૂર્વદિશામા છે નિઝામના મુસ્લિમ રાજ્યમા ફસલી સન ચાલતો હોવાથી સન ૧૨૮૯ એટલે વિક્રમ સવત ૧૯૩૫ સમજવાનો છે

પરતુ જેમને પૂજારી તરીકે નીમવામા આવ્યા હતા, અને બ્રિટિશ સરકાર વરાડનો કબજો લીધો તે પહેલા હૈદ્રાબાદના મુસ્લિમ રાજ્યકર્તા નિઝામના રાજ્યકાળમા ચારેબાજુ અધાધુધીના વખતમા તીર્થનું રક્ષણ કરતા હતા તે મરાઠા પોલકરો જ પાછળથી તીર્થને દબાવી બેઠા હતા ગામમા દિગબર શ્રાવકોના પચાસ-પોણોસો ઘર છે, પણ તેમનો તો ત્યા કઈ અધિકાર જ ન હતો માત્ર દર્શન વગેરે માટે આવતા હતા. શ્વેતાબરોનો જ વહીવટ હતો, પણ તે દૂર વસતા હોવાથી અને જવા આવવાના સાધનો જૂના જમાનામા બહુ મર્યાદિત હોવાથી પોલકરો ધીમે ધીમે ઉદ્ધત થઈ ગયા હતા, કોઈને દાદ દેતા ન હતા, અને તીર્થ પોતાની જ માલિકીનું હોય તેમ માની લઈને વર્તતા હતા આથી તેમના હાથમાથી તીર્થ છોડાવવા માટે શ્વેતાબરોએ દિગબરોનો સહકાર સાધીને વાસિમની કોર્ટમા પોલકરો સામે ફોજદારી કેસ દાખલ કર્યો વિ સ ૧૯૫૯ (ઇસ્વીસન ૧૦-૬-૧૯૦૩)માં તેનો

ચુકાદો આવ્યો અને તીર્થ જૈનોના તાબામા આવ્યુ મા બધા કાર્યમા આગેવાનીભર્યો ભાગ શ્વેતાંબરોએ લ ગે છે અકોલા કોર્ટના ન્યાયાધીશે પણ અનેક પુરાવાઓથી સિદ્ધ કરીને, 'શ્વેતાંબરો જ વહીવટ કરતા હતા દિગંબરોનો કશો અધિકાર નહોતો' એવો જ અભિપ્રાય ચુકાદા(જજમેન્ટ)મા આપ્યો છે જુઓ—

The whole evidence therefore clearly proves that the Shwetambaris managed the affairs of the Sansthan (સંસ્થાન=પેઢી) practically all alone till Samvat 1956 (સંવત ૧૯૫૬) as alleged by them uninterruptedly and that before that period the Digambaris have hardly any hand in the management [R P P C I પાનુ ૨૭૮]

પોલકરો સાથે છેવટે એ જાતનુ સમાધાન કરવામા આવ્યુ કે તેમના તરફથી ચાર માણસો મંદિરમા ઝાડઝુડ, સફાઈ, પાણી લાવવુ વગેરે કામ કરે અને બદલામા આપણા તરફથી તેમને ૨૬૧ રૂપીઆ પ્રતિવર્ષ આપવામા આવે ભગવાન પાસે જે કંઈ ફળ-નૈવેદ્ય-અક્ષત ધરવામા આવે તે પણ તેમને મળે તેમજ ભગવાન પાસે ૧ થી ૧૦ રૂપીઆ સુધી મૂકવામા આવે તે પણ તેમને(પોલકરોને)જ મળે ૧૦ રૂપીઆથી વધારે મૂકવામા આવે તે પેઢીમા જમા થાય '

આથી પ્રત્યેક યાત્રાળુઓએ ભગવાનની પાસે નાણુ ન ધરતા પેઢીમા ભરાવવુ એ જ ઈચ્છનીય છે એ વાતનો ધ્યાન રાખવો

શ્વેતાંબર અને દિગંબરોએ સંયુક્ત થઈને તીર્થને પોલકરોના તાબામાથી છોડાવ્યુ પછી દિગંબરોની પૂજાવિધિ બહુ જુદી

હોવાને લીધે પરસ્પર ઘર્ષણ-અથડામણ ન થાય તે માટે બને પક્ષના લગભગ હજારેક જૈનોની એક મીટિંગ વિ સ ૧૯૬૧ (ઇસ્વીસન-૧૯૦૫)મા શિરપુર મળી ત્યા શ્વેતાબરોએ દિગ બરોને સતોષવા માટે તેમની સાથે મળીને બને પક્ષના લોકોને નિયત સમયે વારા પ્રમાણે પોતપોતાની વિધિ પ્રમાણે પૂજા કરવાનો નિયમ દર્શાવતુ પૃ ૪૫ ઉપર આપેલ છે તે પદ્ધતિ મુજબ ટાઈમટેબલ તૈયાર કર્યું

ઉપરાત એવો પણ નિયમ ઘડવામા આવ્યો કે શ્વેતાબરોના પર્યુષણ-પર્વના દિવસોમા શ્રાવણ વદ ૧૦ થી ભાદરવા શુદ ૪ સુધી દિગબરોએ સવારના ૬ થી ૯ સુધી ત્રણ કલાક જ પૂજા કરવી બાકીના ૨૧ કલાક શ્વેતાબર જ કરે તે જ પ્રમાણે દિગ બરોના દશલક્ષણી (પર્યુષણ) પર્વના ભાદરવા શુદ ૫ થી અનત ચતુર્દશી-ભાદરવા શુદ ૧૪ સુધીના ૧૦ દિવસોમા શ્વેતાબરોએ સવારના ૬ થી ૯ સુધી જ પૂજા કરવી અને બાકીના ૨૧ કલાક દિગબરોએ કરવી

કોઇપણ પક્ષના લોકોને ગમે ત્યારે દર્શન કરવા જવાની છૂટ છે

ત્યાર પછી બીજે વર્ષ સ ૧૯૬૨ મા કારજામા બને પક્ષની મીટિંગ મળી અને તેમા એવો સુધારો કરવામા આવ્યો કે આસો વદ ૧૪ના દિવસે શ્વેતાબરોએ સવારના ૬ થી ૯ સુધી જ પૂજા કરવી બાકીના ૨૧ કલાક દિગબર વિધિ પ્રમાણે તેમ જ આસો વદ અમાવાસ્યાને દિવસે સવારમા ૬ થી ૯ દિગબર વિધિ પ્રમાણે અને બાકીના ૨૧ કલાક શ્વેતાબર વિધિ પ્રમાણે પૂજા વગેરે કરવુ

આ ટાઇમટેબલ અત્યારે પણ તે જ પ્રમાણે ચાલુ છે

શ્રી અંતરીક્ષજી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થમાં શ્વેતાંબર તથા દિગંબરોને પૂજાનો નિયત સમય દર્શાવતું

ટાઇમ ટેબલ

દિવસ	સવારે ૬ થી ૯	૯થી ૧૨	૧૨થી ૩	૩ થી ૬	રાત્રે ૬ થી ૮	૮થી ૧૦	૧૦ થી ૧૨	૧૨થી ૨	૨ થી ૪	૪ થી ૬
ર	શ્વેતાંબર	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦
શુક્રવાર	દિગંબર	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦
શનિવાર	શ્વેતાંબર	દિ	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦
રવિવાર	દિગંબર	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦
સોમવાર	શ્વેતાંબર	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ	શ્વે૦	દિ૦
મંગળવાર	દિગંબર	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦
બુધવાર શુદ	શ્વેતાંબર	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦
બુધવાર વદ	દિગંબર	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ૦	શ્વે૦	દિ	શ્વે૦

પરતુ દિગબરભાઈઓને આટલાથી પણ સતોષ ન થયો. શ્વેતાબરોનો બધો જ અધિકાર પડાવી લેવાની તેમની મનોવૃત્તિ થઈ અને તેમણે પછી પાછળ ચાલબાજી શરૂ કરી જ્યારે જ્યારે અતરિક્ષ ભગવાનના લેપ ઘસાઈ જાય ત્યારે શ્વેતાબરો ફરીથી લેપ કરાવતા હતા પૂર્વના લેપ પ્રમાણે જ તેમણે સ ૧૯૬૪મા લેપ કરાવ્યો અને તેમા કટિસૂત્ર (કદોરા) અને કચ્છોટની આકૃતિ પણ પહેલાના જેમ કરાવી હતી દિગબરોએ ગુપ્ત રીતે આવીને કટિસૂત્ર, કચ્છોટ વગે ભાગોને લોઢાના ઓજારોથી છેદી નાખ્યા- ખોદી નાખ્યા આ ભયકર બનાવ સવત ૧૯૬૪ ના મહા શુદી ૧૨ ને દિવસે (ઇન્ગ્લી સન ૧૨-૨-૧૯૦૮) બન્યો શ્વેતાબરોની લાગણીને ભયકર આઘાત પહોચ્યો. શ્વેતાબર મત પ્રમાણે ચક્ષુ ટીકા તથા આભૂષણ ચડાવવામા અને નવાગી પૂજન કરવામા પણ દિગબરો તરફથી અવરોધો નાખવામા આવ્યા સમાધાનનો માર્ગ જ ન રહ્યો આથી છેવટે કટાળીને શ્વેતાબરોએ આકોલા કોર્ટમા ઇન્વીસન ૧૯૧૦ ના ફેબ્રુઆરીની ૧૦ મી તારીખે દિવાની કેસ દાખલ કર્યો આ કેસ છેવટે ઠેઠ પ્રીવી કાઉન્સીલ સુધી પહોચ્યો અને ત્યાથી સને ૧૯૨૯ મા ચૂકાદો આવ્યો ત્યા સુધી ચાલ્યો

આ પછી આ જ વરસે પૂજ્યપાદ સ્વર્ગસ્થ શ્રી ૧૦૦૮ સાગરજી મહારાજ મુબઈથી અતરિક્ષજીનો સઘ લઈને આવ્યા હતા તે વખતે પણ ઘણુ તોફાન થયુ હતુ આ બધા બનાવોથી શ્વેતાબરોને ઘણો આઘાત પહોચ્યો છેવટે થાકીને તેમણે ઇસ્વીસન ૧૯૧૦ ના ફેબ્રુઆરીની ૧૧ મી તારીખે આકોલા જીલ્લાની કોર્ટમા દિવાની કેસ દાખલ કર્યો શ્વેતાબરો ન રફથી શા હીરાચદ પાનાચદ (બાલાપુર) શા કલ્યાણચદ લાલચદ (ચેવલા) વિગેરે પાચ જણ હતા વિરુદ્ધમા હોનાસા રામાસા વિગેરે ૭૨ જણ સામે કેસ માડવામા આવ્યો હતો શ્વેતાબરો તરફથી

ધાર્મિક લાગણી દુખવવા બદલ, લેપને નુકશાન કરવા બદલ તેમજ પેઢીની આવકને હાનિ પહોંચાડવા [illegible] ૧૫૪૮૫ નો દાવો દિગંબરો સામે કરવામાં આવ્યો હતો અને શ્રી અંતરિક્ષજીની પ્રતિમા શ્વેતાંબર આમ્નાય પ્રમાણે જ છે, પ્રતિમાજીની પૂજા કરવાનો શ્વેતાંબરોને અબાધિત અને સંપૂર્ણ અધિકાર છે, તેમજ કન્દોરા અને કચ્છોટ વગેરે લેપ કરવામાં અને ચક્ષુ-ટીકા-મુગટ વિગેરે આભૂષણ ચઢાવવામાં હરકત કરવાનો દિગંબરોને કોઈ જ અધિકાર નથી એ જાતની કોર્ટ પાસેથી માગણી કરવામાં આવી અર્થાત્ આ તીર્થ શ્વેતાંબરી જ છે એ જાતની જાહેરાત કોર્ટ પાસેથી માગવામાં આવી. આના સમર્થનમાં ૬૦૦ જેટલા વહીવટી તથા શાસ્ત્રીય વિગેરે પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા ૧ થી ૭ નંબરના આરોપીઓ ઉપર લેપ ખોદી નાખવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો.

ઉત્તર પક્ષે દિગંબરો તરફથી બધા આરોપોનો ઇન્કાર કરવામાં આવ્યો અને તેમણે પણ એવી જ માગણી કરી કે–આ તીર્થ સર્વથા દિગંબરોનું જ છે એવી કોર્ટ જાહેરાત કરે. ઇસ્વીસન ૧૯૦૫ માં ટાઇમટેબલ કરીને દિગંબરોને પૂજા વગેરેમાં સમાન અધિકાર એક વખત આપ્યાને હવે તીર્થનો સર્વાધિકાર (Absolute Right) માગવાનો શ્વેતાંબરોને અધિકાર નથી. આ જાતનો તેમણે એસ્ટોપેલ (અટકાવવા)નો કાયદો પણ ઉપસ્થિત કર્યો.

કોર્ટે બન્ને પક્ષના પુરાવા તથા નિવેદનોને તપાસ્યા અને પક્ષની અનેક વ્યક્તિઓની જુબાની લીધી [illegible] અંતરિક્ષજીમાં જાતે જઈને તપાસ પણ [illegible] સન ૧૯૧૮ ના માર્ચની ૨૭ મી તારીખે [illegible] વધારાના ન્યાયાધીશે (Additional District Judge) [illegible] પાનાનો લંબાણ ચુકાદો આપ્યો તેના [illegible]

અને મૂર્તિ શ્વેતાબરી જ છે, પરતુ સન ૧૯૦૫ મા શ્વેતાબરોએ ટાઇમટેબલ કરતી વખતે રાજીખુશીથી દિગબરોને પણ અધિકાર આપ્યો હોવાથી હવે શ્વેતાબરોથી દિગબરોના અધિકારનો ઇન્કાર કરી શકાય નહીં લેપના સબધમા ન્યાયાધીશે જણાવ્યુ કે-પહેલા પણ જ્યારે જ્યારે લેપ કરવામા આવ્યો હતો ત્યારે ત્યાર કન્દિરા અને કન્દોરાના દેખાવ તેમા કરવામા આવતો જ હતો, એમ અનેક પુરાવાઓથી સિદ્ધ થાય છે સવત ૧૯૬૪ (ઈસ્વીસન ૧૯૦૮)ના લેપ વખતે શ્વેતાબરાએ તેમા કઇ પણ ઉમેર્યુ હોય એમ હુ ક્ષણવાર પણ માની શકતો નથી આ જજમેન્ટને અનુસરતુ હુકમનામુ પણ સન ૧૯૧૮ ના એપ્રીલની બીજી તારીખે આપવામા આવ્યુ તેમા મુખ્ય હકીકત નીચે મુજબ છે—

"બને પક્ષના લોકોએ સ ૧૯૬૧ (સન ૧૯૦૫)મા થયેલા ટાઇમટેબલને વળગી રહેવુ અને તેના નિયમોને પાળવા પોતાના પક્ષમા જ કઇ નાણાની આવક થાય તે અલગ અલગ એકઠી કરવાનો બનેને અધિકાર છે (લેપ ખોદી નાખ્યાની વાત સાચી હોવા છતા) કયા માણસે લેપ ખોદી નાખ્યો છે, એ વાતને શ્વેતાબરો સિદ્ધ કરી શકયા ન હોવાથી નુકસાનીના બદલાની તેમની માગણી કાઢી નાખવામા આવે છે શ્વેતાબરોને તેમના સમય દરમિયાન ચક્ષુ ટીકા-મુગટ-આગી વગેરે રાખવાનો હક્ક છે તે જ પ્રમાણે દિગબરોને પણ તેમના સમયમા ચક્ષુ, ટીકા વગેરે સિવાય તેમની પદ્ધતિ પ્રમાણે પૂજા કરવાનો અધિકાર છે શ્વેતાબરો મૂર્તિનો લેપ કરાવે તેમા તથા લેપમા કદોરા-લગોટ વિગેરેનો આકાર કાઢે તેમા દિગબરોએ જરા પણ દખલ નાખવી નહીં, પરતુ શ્વેતાબરોએ કદોરા-કચ્છોટ વગેરેના ચિહ્ન એવા આછા-પાતળા કરવા કે જેથી દિગબરોની લાગણી દુખાય નહીં 'મૂર્તિ અને મદિર મૂળમા શ્વેતાબરી હોવા છતા અત્યારે શ્વેતાબરોની સર્વાધિકારની માગણી નામજૂર કરવામા આવે છે"

આ ચૂકાદાથી શ્વેતાંબરો અને દિગબરો બંને નારાજ થયા કોઈને પણ સર્વાધિકાર મળ્યો નહીં શ્વેતાંબરોને વહીવટ કરવાનો પણ સંપૂર્ણ અને અબાધિત અધિકાર ન મળ્યો લેપ કરવાનો અને લેપમાં કચ્છોટ તથા કંદોરાની આકૃતિ કાઢવાનો અધિકાર શ્વેતાંબરોને અવશ્ય મળ્યો, પણ કોર્ટનો હુકમ એટલો બધો અસ્પષ્ટ હતો કે કચ્છોટ અને કંદોરા વગેરેનો આકાર કેટલો મોટો મઢવો એનો સ્પષ્ટ ખુલાસો તેમાંથી મળતો ન હતો

આથી મધ્યપ્રાન્તના જ્યુડીશિયલ કમીશ્નરની નાગપુરની કોર્ટમાં સને ૧૯૧૮ ના જુલાઈની ૧૫ મી તારીખે શ્વેતાંબરોએ અપીલ દાખલ કરી દિગંબરો તરફથી પણ શ્વેતાંબરો સામે અપીલ (Cross-appeal) દાખલ કરવામાં આવી આ અપીલનો ચૂકાદો સને ૧૯૨૩ ના ઓકટોબરની ૧ લી તારીખે આવ્યો ન્યાયાધીશ પી એસ કોટવાલ તથા એફ ડબ્લ્યુ એ પ્રીડો (Prideaux)–બંનેએ મળીને આપેલા ૧૬ પાનાં જેટલા વિસ્તૃત ચૂકાદાના અંતમાં બધા પુરાવાની ફેરતપાસ કરીને જણાવ્યું કે– "આ કેસમાં મુખ્ય પ્રશ્ન સંપૂર્ણ માલીકીનો નહીં પણ સંપૂર્ણ વહીવટનો છે, તેથી શ્વેતાંબરોને વહીવટનો જો સંપૂર્ણ અધિકાર આપવામાં આવે તો તેમને સંતોષ થશે. લેપમાં કંદોરા અને કચ્છોટ વગેરેનો આકાર કેવો કાઢવો એની નિશ્ચિત સૂચના આપવાની અમને જરૂર જણાતી નથી " મંદિર અને મૂર્તિ તો શ્વેતાંબરી જ કબૂલ રાખવામાં આવ્યાં

કોર્ટનું હુકમનામું નીચે પ્રમાણે છે

(અ) શ્વેતાંબરોને મંદિર તથા મૂર્તિના વહીવટનો પૂર્ણ અધિકાર આપવામાં આવે છે કટિસૂત્ર–કચ્છોટ તથા લેપ કરવાનો શ્વેતાંબરોને સંપૂર્ણ અધિકાર છે તેમની પદ્ધતિ પ્રમાણે ચક્ષુ–ટીકા–

(આ) સન ૧૯૦૫ મા થયેલા ટાઇમ-ટેબલની ગોઠવણ પ્રમાણે દિગબરોને પણ તેમના સમય દરમિયાન ચક્ષુ ટીકા-મુગટ અથવા આભૂષણોવી રહિત મૂર્તિની પૂજા કરવાનો અધિકાર છે માત્ર તેમણે કચ્છોટ, કટિસૂત્ર તથા લેપને ન અડવા કે તે સબધમા માથુ મારવુ નહીં

આ ચુકાદાથી શ્વેતાબરોને અમુક પ્રકારનો સતોષ થયો, પણ દિગબરો ઘણા જ નારાજ થયા તેથી તેમણે ઇગ્લાડમાની પ્રીવી કાઉન્સીલમા અપીલ કરી આ અપીલનો ચુકાદો સન ૧૯૨૯ ના જુનાઇની ૯ મી તારીખે આવ્યો પ્રીવી કાઉન્સીલે નાગપુર કોર્ટના ચુકાદાને જ માન્ય રાખ્યો અને દિગબરોની અપીલ કાઢી નાખી તેમજ નાગપુરની કોર્ટમા શ્વેતાબરોને જે ખર્ચ લાગ્યો હતો તે ખર્ચ અને પ્રીવી કાઉન્સીલમા કેસ ચાલ્યો તે દરમ્યાન ઇગ્લાડમા શ્વેતાબરોને થયેલો ૬૮૯ પાઉન્ડ (લગભગ દશ હજાર રૂપિયા)નો ખર્ચ દિગબરોએ શ્વેતાબરોને આપવો એ જાતનો પણ પ્રીવી કાઉન્સીલે હુકમ કર્યો.

Their Lordships do this day agree humbly to report to Your Majesty as their opinion that this appeal ought to be dismissed and the decree of the Court of the Judicial Commissioner of the Central Provinces dated the 1st day of October 1923 affirmed and that the petition for stay of execution ought to be dismissed

And in case Your Majesty should be pleased to approve of this report then Their Lordships do direct that their be paid by the Appellants to the Respondants their costs of this appeal incurred in

the Court of the said Judicial Commissioner and the sum of £ 689-3 s-o d for their costs their of incurred in England

[પ્રીવી કાઉન્સીલના રિપોર્ટ તા ૧-૭-૧ ૨૨, ૯-૭-૧૯૨૬]

આથી આ વ્યવસ્થા અનુસાર જ અપીલ કામ ચાલે છે શ્વેતાંબરી સંપૂર્ણ રીતે વહીવટનો સર્વાધિકાર ભોગવે છે મંદિરમાં સુધારા-વધારા જે કંઈ કરવું હોય તે વિના દખલગીરીએ કરી શકે છે સન ૧૮૦૫ નું ટાઈમ-ટેબલ માન્ય રાખ્યું છે અને તે પ્રમાણે દિગંબર ભાઈઓને તેમની વિધિ પ્રમાણે તેમના સમયમાં પૂજા-અર્ચા કરવાનો અધિકાર મળે છે

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થના વહીવટ તથા માલિકી વિગેરે ઉપર અધિકારના સંબંધમાં શ્વેતાંબર તથા દિગંબર વચ્ચે ઘણા લાંબા સમય સુધી ચાલેલા કેસનો અને વિવાદોનો ઉલ્લેખ વિસ્તારથી આવી ગયો છે આ કેસ ઠેઠ ઈંગ્લાંડની પ્રિવી કાઉન્સીલ સુધી પહોંચ્યો હતો અને ત્યાંનો ચુકાદો ઈસ્વીસન ૧૯૨૯ ના જુલાઈની ૯ મી તારીખે આવ્યો હતો, એ પણ જણાવાઈ ગયું છે પ્રીવી કાઉન્સીલના એ ચુકાદો ઈંગ્લીશ ભાષામાં જ અક્ષરશઃ નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે એનો ભાવાર્થ પહેલા આવી ગયો હોવાથી ગુજરાતી અનુવાદ નથી કર્યો

પ્રિવી કાઉન્સીલના ચૂકાદાની મૂળ કોપી

Privy Council Appeal No 69 of 1927

Honasa Ramasa Lad Dhakad and others - Appellants

Vs

Kalyanchand Lalchand Patni Gujrathi others, Respondents

From –

The Court of the Judicial Commissioner of the Central Provinces

Judgement of the Lords of the Judicial Committee of the Privy Council, delivered the 9th July, 1929

Present at the Hearing
Lord Blanesburgh
Lord Tomlin
Sir Lancelot Sanderson
(Delivered by Lord Blanesburgh)

At Shirpur, in the District of Akola there has stood for five hundred years and it may be for much longer the Jain Temple of Antariksha Parasnath The Jains are roughly ranged into two main divisions the Digambaris represented in this suit by the appellants and the Swetambaris, represented by the respondents One of the essential religious differences between the two is that Digambari idols are worshipped in a state of complete nudity while the idols of the Swetambaris are revered draped and decorated with jewellery and ornaments This deep-seated doctrinal or liturgical difference between these influential sections of the Jain community lies at the root of the dispute which has ripened into this portentious litigation

—

In the temple at Shirpur there is an ancient idol 'Shri Antariksha Parasnath Maharaj' be-
ved by the Swetambaris to be self existent The
deity is held in deep veneration by them also by the
Digambaris It has apparently been a subject of
controversy time out of mind whether it is a S
tambari or a Digambari idol and whether
ially existent it was covered at the
or band carved out of the stone or
t is composed—as the Swetambaris a
t being apparently agreed that the
re not visible to the worshipper
om any tie or band or other
ut from the actual posture of the
ie contention of the Digambar
aris had been used from time
ie idol s body as a result of
leged by them to be a self
ad in the Digambari view
nmediate occasion of the
8th February 1908 the
her Digambaris acting
nselled as the plaintiffs
struments, the alleged
and from the body of
aster and erased the
utraging thereby the

tambaris For all this the plaintiffs claimed Rs 15 003 as damages But the scope of the suit was not limited to that claim —It became the medium for vindicating Swetambari pretensions ranging far beyond its immediate occasion By their plaint the plaintiffs asserted that the property in and right of management of the entire temple was and always had been exclusively in the Swetambaris On that footing they claimed substantive relief against the defendants as representing the Digambaris And the defendants were not slow to take up the challenge so thrown down for although from time to time objecting to the regularity of the suit during its progress in India they joined without regret apparently in this prolonged conflict which after nearly 23 years of litigation in India has at length been brought before His Majesty in Council for final adjudication

The Swetambari case as put forward by them can be shortly stated Both the Temple of Shri Antariksha Parasnath at Sirpur and that idol therein belong to their sect of the Jain community It had been the uninterrupted privilage of the sect from time immemorial to worship the idol with the part showing the male organ covered up by a waist-tie and band and jewels and pastings on the body The Swetambaris alone had uninterrupedly managed the

affairs of the temple and of this idol, the Degambaris having no part or lot therein until 1905 when with due consideration as it is put for the desire of the Digambaris to worship the sacred deity in their own way some members of the Swetamba[illegible] sect disinterestedly effected arrangement whereby the Digamb[illegible]aris were permitted to worship the idol at specified times without ornaments and under certain rules which safeguarded the religious beliefs and the cust[illegible]oms of the Swetambaris But after two year's co-operation the Swetambari followers had become convinced that the continuance of the associa[illegible] with the Digambaris was detrimental to the [illegible] sentiments rights and management of the Swetambaris and on the 13th February 1908 ma[illegible] to a head when the idol was mutilated by defendants 1-7 in the manner already referred to Since then the defendants had been obstructing the Swetambaris in placing upon the deity its accustomed ornaments and in restoring it to its self exist[illegible] form. And the plaintiffs claimed damages injunctions restraining the defendants and other Digambar[illegible] [illegible] from raising any obstacle to the management of th[illegible] Samsthan by the Swetambaris or the restoration of the image to its original form by them Declarations were asked for, framed so as to obtain a deci[illegible]on from the C[illegible] that the Swetambari management of the temple

idol was absolute and uncontrolled that no worship of the diety except in its self-existent condition and covered as required by the religious principles of the Swetambaris should take place and injunctions were sought to make these declarations effective at the instance of the Swetambari

The answering case of the Digambaris may not inadequately be described as a complete repudiation of the claims of the Swetambaris, with the counter assertion by themselves of rights over the temple and the idol as extensive and as absolute as those put forward by the Swetambaris Their case is to be found in the written statement of defendant No 8 which was adopted as their own by other defendants

In the course of that statement the charges of the plaintiffs with reference to the alleged mutilation of the idol by defendants are repudiated and the views of the Digambaris with reference to the original from of the idol are put forward With reference to these charges it may at once be stated that the plaintiffs-allegations as to the defendants responsibility were not established at the trial and their claim for damages which was resisted by the defendants on technical as well on substantial grounds has failed and is no longer persisted in

No conflict could be more complete and eleborate Each of the two sects asserted an exclusive property in the temple and idol with a right of management entirely uncontrolled Joint control imposed by the one sect upon the other was a suggestion foreign to the cases of both It was the common position as pleaded that the period of association so vaguely referred to by both contestants in no way impinged upon the absolute and exclusive rights claimed by each of them The association as put forward on both sides was no more than a temporary arrangement that could at any time be brought to an end by those who by invitation had brought it into being The vital importance of these identical pretensions will emerge in the sequel

The cases so put forward were litigated at great length and over many years first in the court of the Additional District Judge of Akola, and on appeal before the learned Judicial Commissioner of the Central Provinces At the trial many witnesses were called on both sides and many exhibits produced 600 of these were put in on the plaintiffs side alone In the result, on the cases so made, the findings of both courts are concurrent and are expressed in judgements of great elaboration and meticulous care Broadly the findings are in favour of the Swetambaris These had all along been in actual management

of the temple and idol their title and right of man agement had been exclusive and they had been worshipping the image with jewels ornaments and paintings the male organ of the diety being covered with the waist-tie and band for a period which could not be definitely ascertained but at any rate from 1847-48 The Digambaris had also been allowed to worship in their own way in the temple but the witnesses of the winership of the Digambaris on the point of the owner hip of the temple and its management were not believed

As the result however of the evidence taken the period of association gaurdedly dealt with by both disputants assumed a significance more decisive than either of them had been prepared to acknowledge It was disclosed that at the commencement of the present century the management of the temple although nomi nally in the hands of the Swetambaris had been in fact usurped by the servants of the temple known as Polkars who for many years had exercised independent con trol and had become perfect masters of the situa tion' as the learned Trial Judge expressed it They set their employers at defiance and to consolidate their own position tried to play off the Digambaris against the Swetambaris They also maltreated and plundered the pilgrims The two sects united to face

a common enemy and in order to deprive the Pol lars of the powers they had usurped the Digambaris at the instance of the Swetambaris agreed to co-operate with the result that in May 1901 a joint committee of equal numbers of Swetambaris and Digambaris was formed to undertake the management of all affairs the prime mover in the arrangement on behalf of the Swetambaris having apparently been Kalyanchand Lalchand one of the present respondents

This committee acting on behalf of both sects joined in instituting criminal proceedings against *the Polkars who, as a result were reduced to the* position of servants of both It was clearly the view of the learned Trial Judge not dissented from on appeal that but for the aid of the Digambaris then rendered and but for the monetary assistance then provided by them, the temple and all control over it would have been lost to both sects

This made all the more significant the proceedings at a general meeting of the Jains in 1905 at which the Joint Committee still being in management, there was framed a scheme whereby the worship of the idol was to be performed by both sects in turns according to a regular time-table which allocated precisely the same length of time

for worship to each sect The result, as held by both Courts, was that for the further period between the ejectment of the Polkars and the quarrel over the plastering of the idol in 1908 the two sects managed the temple through their committee and worship was carried on by each sect in accordance with its own ceremonies and observances as prescribed by the time-table propounded in 1905 And in the view of the learned Trial Judge, those arrangements set at rest all disputes as to worship and as to the management of the Samsthan so far as the peculiarities of their worship and devotion went and they practically set a seal upon the recognised privileges af each party giving effect therefore to a plea of estoppel set up by the defendants he held that the plaintiff Swetambaris could no longer deny the right of the Digambaris to the joint management of the temple and to the worship of the idol in their own way as both of these matters were in the year 1905

The learned judge s decree is dated the 27th March 1918 Naturally no declaration that the Swetambaris are entitled to any exclusive right of management is made while the claims of the Swetambaris to exclusive privileges of worship are disallowed The parties are to adhere to the

table of 1905 and to obey the time regulations and procedure of worship in their own time as settled then The collections of money and offerings are to be made by the two sects as hitherto from the time of the separation of their gadis and cash The swetambaris are to be entitled to worship the image with the ornaments chaksu tika and the like, according to their forms of worship but only in their own time no injunction is to restrain the Digambaris from insiting upon their right to worship the image without ornaments and in their own way and in their own time according to the time-table Each party is therefore direc ed tricily to adhere to the time-table and the time limit imposed therein

Finally an injunction is granted against the Defendants and all other Digambaris restraining them from interfering with the Swetambaris in the plastering of the idol so as to show the configuration on it of a waistbard and waist tie and certain marks on the ears and palms but the order directs that 'these marks shall not be so bold and prominent so as to be offensive in any way and they shall be shown with a light touch of plaster and as faintly as possible '

Both parties were dissatisfied and the surviving plaintiff Swetambaris by notice of appeal and the

defendant Digambaris by cross objections to the decree set up again before the court of the Judicial Commissioner Central provinces their respective cases as originally pleaded Before that court, however as stated in its judgment the Swetambari appellants no longer contested the right of the Digambaris as declared by the decree of the Trial judge to worship in their own way and in their own time, according to the time-table to which must be added the statement of their Counsel before the Board that they now make no claim to the collections of money and offerings made by worshippers during the periods of worship assigned to the Digambaris The cross-objections of the Digambaris having failed to impress the court the issue there at the end of the day resolved itself into the question whether the Subordinate judge was wrong in refusing to grant to the Swetambaris a declaration of their exclusive right of management, Counsel for the Digambaris finally contending only for the retention of the joint management as decreed by the Subordinate judge In the result the Appellate Court declared and held that the Swetambaris were, on the facts found entitled to the exclusive management of the Temple and that the plea of estoppel set up by the written statement had no reference to that position

The conclusions of the Court are embodied in its decree of the 1st October 1923, It is from that decree that the present appeal is brought

On full consideration of the whole case their Lordships have reached the conclusion that the decree is right

The plea of estoppel contained in the written statement is perfectly general in its terms and the defendants, when asked refused to give any particulars of its meaning In the absence of such particulars it seems to their Lordships impossible for the appellants to contend with success that it was thereby intended to set up against the plaintiffs claim to exclusive management an estoppel which would at once be fatal to the same claim then being substantively put forward by themselves

But the question is not only one of form or of pleading It is also one of substance The appellants' case forcibly presented to the Board was that the facts found by the learned Trial Judge imported an agreement between the two sects as definite and permanent in the matter of joint management as the time table in the matter of worship was now admitted to be No such agreement however, is pleaded even in the alternative No issue with regard to it was directed No such issue could have been

directed as the existence of such an agreement was entirely contrary to the only pleaded case either of the plaintiffs or of the defendants Moreover the evidence taken was not pointed to any such issue and as it stands is in all its prolixity on this issue incomplete In saying this their Lordships have specially in mind the absence of Kalyanchand from the witness box—its absence only justifiable by the fact that this matter on which his evidence must have been so direct was not in issue at the trial Lastly the concession of the time-table now made by the respondents does not as it seems to their Lordships carry with it any admission of a right on the part of the Digambaris to participate in the management No one has in fact suggested that the time-table without management is valueless on the contrary, the evidence shows that this has been the prevailing order since the final rupture between the parties took place in 1908

Their lordships need hardly affirm that they may call the Digambari right to the time-table as now declared with all its implications is in no sense a matter of favour It is a matter of right by the Digambaris will bring them into conflict with the courts Nor will they forget that by the admission of their learned counsel before the Board, they no claim to ... ions of money and off...

made by worshippers during the Digambari periods of worship With these matters kept fully in mind by the Swetambaris there seems to their Lordships to be no reason why under this arrangement the relations between the two sects should not in this matter be in the future entirely harmonious

In the result therefore the appeal fails and their Lordships will humbly advise His Majesty that it be dismissed with costs

Their Lordships will further humbly advise His Majesty that a petition lodged by the appellants for a stay of execution of the decree of the Judicial Commissioner be also dismissed with costs

DECREE

The court of the judicial Commissioners on the Ist October 1923 made a decree setting aside the decree of Lower Cout and ordering (1) That the Swetambaris are entitled to the exclusive management of the temple and image of Shri Antariksha Parasnathji Maharaj and that they have right to worship the image in accordance with their custom (2) That the Digambaris have a right of worshipping the image in accordance with an arrangement made in 1905 but are not to interfere with the Swetambari customs of worship (3) That the Digambari sect be permanently restrained from obstructing the Swetambari sect in getting the image restored to its original form and plastering the same now and hereafter

That the appellants obtained leave to appeal to your Majesty in council

THE LORDS OF THE COMMITTEE in obedience to his late Majesty's said order in concil have taken the appeal and humble petition into consideration and having heard counsel on behalf of the parties on both sides Their Lordships do this day agree humbly to report to Your Majesty as their opinion that this appeal ought to be dismissed and the decree of the Court of Judicial Commissioners of the Central Provinces dated 1st day of October 1923 affirmed

HIS MAJESTY having taken the said report into consideration was pleased by and with the advice of HIS privy Council to approve thereof and to order as it hereby ordered that the same be punctually observed obeyed and carried into execution

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થનો વહીવટ કરવાનો શ્વેતાંબરોને સંપૂર્ણ અધિકાર આપતા, અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિની પોતપોતાની વિધિ પ્રમાણે વારાફરતી ટાઈમ દરમિયાન પૂજા કરવાનો શ્વેતાંબર દિગંબર બંનેને અધિકાર આપતા, તથા મૂર્તિને લેપ કરવાનો શ્વેતાંબરોને અધિકાર આપતા પ્રિવી કાઉંસીલના ચૂકાદા સુધીના ઇતિહાસને [illegible] જોઈ ગયા છીએ પોલકરોના હાથમાં તીર્થ હતુ ને [illegible] મૂર્તિને લેપ કરવામા આવતો હતો પોલકરોના હાથ[illegible] પછી અને ૧૯૦૮ મા લેપ કરવામા આવ્યો [illegible] લોઢાના ઓજારોથી કચ્છોટ તથા કંદોરા[illegible] તેથી શ્વેતાંબરોએ [illegible]મા કેસ દાખલ કર્યો [illegible] કોર્ટથી સને [illegible] ચૂકાદો આ[illegible]

વહીવટનો અને કસ્તૂર તથા કચ્છોટ સહિત લેપ કરવાનો શ્વેતાબરોને અધિકાર મળ્યો આથી શ્વેતાબરોએ તરત જ સને ૧૯૨૪ મા લેપ કરાવ્યો જો કે આ વખતે દિગબરોએ કોર્ટમા અટકાવવા(Stayની) માગણી કરી હતી, પણ તે મજૂર થઈ નહોતી આથી તેમણે તેમના પૂજાના ટાઈમ દરમ્યાન રોજ ગરમ ઉકળતા દૂધ અને પાણીના પ્રક્ષાલ કરીને લેપને ધોઈ નાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને લેપને ઘણુ નુકસાન પહોચાડયુ આ રીતે દિગબરો તેમને મળેલા પૂજાના અધિકારનો સદુપયોગ (!) કરીને રાજી થયા ત્યારબાદ તેમણે પ્રિવી કાઉન્સીલમા અપીલ કરી તેનો પણ ચૂકાદો નાગપુરના ચૂકાદાની જેમ શ્વેતાબરોની તરફેણમા જ આવ્યો આથી દ્વિર્બદ્ધ સુબદ્ધ भवति । એ ન્યાયથી શ્વેતાબરોનો અધિકાર પાકેપાકો થઈ ગયો એટલે શ્વેતાબરોએ મદિરમા રીપેરીંગ કામની શરૂઆત કરી એ પ્રમાણે શ્વેતાબરોએ મૂર્તિને લેપ કરાવવાની પણ સને ૧૯૩૪ મા તૈયારી કરી, પરતુ દિગબરોએ તે સામે વાધો ઉઠાવ્યો અને સીવીલ પ્રોસીજર કોડની ૪૭ મી કલમને આધારે આકોલાની કોર્ટમા તેમણે અરજી (Application) કરી કે—'શ્વેતાબરોને પ્રિવી કાઉન્સીલના ચુકાદાથી લેપ કરવાનો ભલે અધિકાર મળ્યો હોય, પણ તેમા લેપ ક્યારે કરવો તેમજ લેપમા કસ્તૂર અને કચ્છોટના પહોળાઈ તથા જાડાઈનુ પ્રમાણ કેટલુ રાખવુ, એની કશી સૂચના ન હોવાથી જ્યા સુધી કોર્ટ તરફથી એ વિષે નિર્ણય કરવામા ન આવે ત્યા સુધી શ્વેતાબરોને લેપ કરવાની રજા ન મળવી જોઈએ' શ્વેતાબરોએ આ સામે વાધો ઉઠાવ્યો કે સિવીલ પ્રોસીજર કોડની ૪૭ મી કલમ નીચે આ અરજી થઈ શકતી નથી આકોલાની કોર્ટના ન્યાયાધીશે શ્વેતાબરોની આ દલીલને મજૂર રાખી અને ૧૧-૧-૧૯૩૭ ના ઓર્ડરથી દિગબરોની અરજી કાઢી નાખી એટલે દિગબરોએ તરત નાગપુરની હાઈ

કોર્ટમા અપીલ કરી હાઈકોર્ટે દિગબરોની અરજી મજૂર રાખી અને લેપની રીત નક્કી કરવા માટે આ કેસને આકોલાની કોર્ટ ઉપર પાછો મોકલી આપ્યો કેસ ચાલ્યો અને તેમા દિગબરોએ કટિસૂત્ર અને કચ્છોટના ચિહ્નને બહુ જ આછાપાતળા અને બારીક બનાવવાની માગણી કરી શ્વેતાબરોએ કહ્યુ કે ભૂતકાળમા અતરિક્ષજીની મૂર્તિના લેપમા જેવી કટિસૂત્ર અને કચ્છોટની આકૃતિ કાઢવામા આવતી હતી તેવી કરવાનો અમને અધિકાર મળવો જોઈએ કોર્ટે બને પક્ષના અનેક સાક્ષીઓની જુબાની લીધી અને પુરાવાઓને આધારે ૧૩-૯-૧૯૪૪ તારીખે આવા આશયનો નિકાલ (Order) આપ્યો કે—

"શ્વેતાબરોને કટિસૂત્ર તથા કચ્છોટના લેપમા આકૃતિ કાઢવાનો અધિકાર છે કટિસૂત્ર(કંદોરા)ની પહોળાઈ ૧ ઈંચ જેટલી રાખવી અને કમરની એક બાજુથી બીજી બાજુ સુધી જ્યા સુધી પહોચે ત્યા સુધી કમરને ફરતી કટિસૂત્રની આકૃતિ કાઢવી કટિસૂત્રની જાડાઈ $\frac{1}{3}$ એકતૃતીયાશ ઈંચ જેટલી અર્ધગોળ આકારે કાઢવી

કચ્છોટની જાડાઈ $\frac{1}{8}$ એકઅષ્ટમાશ ઈંચ જેટલી રાખવી અને પહોળાઈ ઉપરના (પ્રારભના) ભાગે ૨ ઈંચ જેટલી અને નીચેના (છેડાના) ભાગ આગળ ૨॥ ઈંચ જેટલી રાખવી મૂર્તિનો લેપ ચાલતો હોય ત્યારે અને સુકાઈ જાય ત્યા સુધી પૂજા-પ્રક્ષાલ ઉપર શ્વેતાબરો પ્રતિબધ મૂકે તે સામે દિગબરોએ વાધો ઉઠાવવો નહીં અને શ્વેતાબરોને જ્યારે લેપ કરવો હોય ત્યારે લેપ કરી શકે છે, એ સામે દિગબરોને વાધો ઉઠાવવાનો અધિકાર નથી

આ પ્રમાણે હુકમ (Order) મળવાથી શ્વેતાબરોએ તરત જ લેપ કરવાની તૈયારી કરી દીધી અને જાહેર ખબર પણ આપી દીધી તેટલામા દિગબરોએ આકોલાના ચૂકાદા સામે ફરી પાછી નાગપુર હાઈકોર્ટમા સન ૧૯૪૪ મા અપીલ કરી હાઈકોર્ટના

યુરોપિયન જજ R F પાલોકે ૮-૭-૧૯૪૭ના રોજ નિકાલ (Order) આપ્યો અને તમા આકોલા કોર્ટના ઓર્ડરને મંજૂર રાખીને દિગંબરોના અપીલ કાઢી નાખી અને ટીકા કરી કે દિગંબરો જાણી જોઈને કેસ લંબાવી રહ્યા છે માટે શ્વેતાંબરોને જે કંઈ કોર્ટનું ખર્ચ થયું છે તે ભરપાઈ કરી આપવા માટે દિગંબરોને હુકમ કર્યો

આ હુકમ મળતા જ શ્વેતાંબરોએ લેપની તૈયારી કરી દીધી તેટલામાં તો દિગંબરોએ નાગપુરની હાઈકોર્ટમાં લેટર્સ પેટંટ અપીલ (Letters Patent Appeal) કરી અને લેપની મનાઈ ચાલુ રાખવાની (Continuation of the stay) માગણી કરી પણ ૧૭-૩-૧૯૪૮ના હુકમથી કોર્ટે એ અપીલ પણ કાઢી નાખી, અને લેપ કરવા બદલ કોઈ પણ પ્રકારના મનાઈ હુકમ આપવાની ના પાડી આથી કોઈ પણ જાતની આડખીલી વચમાં ન રહેવાથી ૩-૧૦-૧૯૪૮ તારીખે શ્વેતાંબરોએ લેપ કરાવવાની શરૂઆત કરી, અને લેપ સુકાઈ જતા ૧૩-૧૧-૧૯૪૮થી પૂજા-પ્રક્ષાલની શરૂઆત પણ કરવામાં આવી અત્યારે આ સુંદર અને તેજસ્વી લેપથી મૂર્તિ ઝગમગ ઝગી રહી છે

સંવત ૨૦૧૫માં પ્રભુ પ્રતિમાને ફરી લેપ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો લેપનું કામ શરૂ થતા દિગંબરીઓએ સરકારમાં તદ્દન ખોટી ફરિયાદો નોંધાવી પ્રભુની ઘોર આશાતના કરી સત્ય હકીકત પુરી પાડતા બધા અવરોધો દૂર થયા લેપ શાંતિથી પૂર્ણ થયો

દિગંબરીઓએ કરેલી આશાતનાઓની શાંતિ કરવા માટે આચાર્ય ભગવંત શ્રી વિજયભુવનતિલકસૂરીશ્વરની નિશ્રામાં અઢાર અભિષેક અને અષ્ટોત્તરી શાંતિસ્નાત્ર વગેરે કરવામાં આવ્યા

સંવત ૨૦૧૭ના ફાગણ માસમાં ફરી પૂજા પ્રક્ષાલ વગેરે શરૂ કરવામાં આવ્યા

તીર્થના બીજા નામોલ્લેખો

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થની ઉત્પત્તિ આદિ વર્ણવતા જે પ્રાચીન ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો ઉપલબ્ધ થયા છે, તે લગભગ તમામ ઉલ્લેખોનું વર્ણન આવી ગયું છે બીજા પણ કેટલાક પ્રાચીન લખાણો છે કે-જેમા અંતરિક્ષજીનો ઇતિહાસ નહીં પણ માત્ર નામોલ્લેખ મળે છે આવા ઉલ્લેખો પૈકીના ખાસ ખાસ નીચે મુજબ છે

શ્રીપુરે અન્તરિક્ષ શ્રીપાર્શ્વં —આ ઉલ્લેખ શ્રી જિનપ્રભસૂરિ રચિત વિવિધતીર્થકલ્પાન્તર્ગત ચતુરશીતિમહાતીર્થનામસંગ્રહકલ્પ-(પૃ૦ ૮૬)માં છે આ જ જિનપ્રભસૂરિએ રચેલા શ્રીપુરઅંતરિક્ષપાર્શ્વનાથકલ્પનો ઉલ્લેખ પહેલા આવી ગયો છે ત્યા એ પણ સાથે જણાવ્યું છે કે-એની રચના સં ૧૩૮૭ આસપાસ થઈ હશે પરંતુ ચતુરશીતિમહાતીર્થનામસંગ્રહકલ્પની રચના સં ૧૩૬૯ પહેલા જ તેમણે કરી હશે એમ લાગે છે, કારણ કે આ કલ્પમા તેમણે શત્રુંજયતીર્થનું વર્ણન કરતા સં ૧૦૮મા [1]વજ્રસ્વામી અને જાવડશાહના હાથે પ્રતિષ્ઠિત થયેલા શ્રી આદીશ્વર ભગવાન અને પુંડરીકસ્વામીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે પરંતુ આ બિંબનો-પ્રતિમાઓનો સં ૧૩૬૯ મા મુસલમાનોને હાથે વિનાશ થયો

---

१ तथाहि—श्रीशत्रुञ्जये भुवनदीप श्रीवैरस्वामिप्रतिष्ठित श्रीआदिनाथ । श्रीशा तप्रतिष्ठित पुण्डरीक श्रीकलश । द्विती यस्तु श्रीवरस्वामिप्रतिष्ठित पूर्णकलश । "—वि० ती० कल्प पृ ८५ "इत्थ जावडिशाहार्हत्पुण्डरीकपदिनाम् । मूर्तीर्निवेश्य सञ्जज्ञे स्वर्विमानातिथिस्वभाक ॥ ८३ ॥ दक्षिणाङ्गे गयत पुण्डरीक इहादिम । वामाङ्गे दीप्यते तस्य जावडिस्थपितोऽपर ॥ ८४ ॥ वि० ती० कल्प पृ ४ ।

હતા, એમ ²શત્રુંજયતીર્થ-૫ (કે જેની સ ૧૩૮૫ મા રચના થઈ છે) મા પૃ ૫ મા તમોએ જ જણાવ્યુ છે એટલે શ્રીપુરે અ તરિક્ષ શ્રીપાર્શ્વ—ચતુરશીતિમહાતીર્થનામસગ્રહકલ્પમાનો ઉલ્લેખ સ ૧૩૬૯ પૂર્વનો છે એમ સિદ્ધ થાય છે સભવ છે કે તેમણે આ ઉલ્લેખ તીર્થયાત્રા કર્યા પહેલા માત્ર સાભળીને જ કર્યો હોય

સ ૧૪૭૩ મા લખાયેલી ધર્મઘોષસૂરિવિરચિત કાલિકાચાર્ય કથાના અ તમા લખાવનાર આદિનુ વર્ણન કરતી એક પ્રશસ્તિમા પણ આ જ તીર્થનો ³ઉલ્લેખ છે સભવત ૧૬ મી સદીના પ્રારભમા રચાયેલી શ્રી રત્નશેખરસૂરિશિષ્ય નદીરત્ન શિષ્ય રત્નમ દિરગણિવિરચિત ઉપદેશતરગિણીમા પણ આ તીર્થનો ઉલ્લેખ⁴ છે દેવવિમલસૂરિકૃત હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્યમા પણ આનો

---

२ " ह्री मद्दत्तुक्रियास्थान (१३६९) सत्ये विक्रमवत्सर । जावडिस्थापित बिम्ब म्लेच्छैर्भग्न कलेर्वशात् ॥ ११९ ॥" वि ती कल्प पृ ५ । વિસ્તારથી જાણવા માટે જુઓ ૧૪-૨-૫૦ આત્માનદ પ્રકાશના અ કમા દેવગિરિના લેખમા મારુ ટિપ્પણ પૃ ૧૨૦

३ श्रीशत्रुञ्जय—रैवतक्षितिधर—श्रीअर्बुद—श्रीपुर—श्रीजीरा उलि-कुल्यपाक-प्रमुखश्रीतीर्थयात्रा मुदा । कालेऽत्रापि कलौ करालललित चक्रे म सघाधिपो वर्षत्रर्थिजनें घनाघन इव द्रव्याणि पानीयवत् ॥ १० ॥ एतासता निजकुटुम्बयुतेन नूनाहमघपतिना वसताऽमरार्द्रौ । श्रीअ तरिक्षपुरतीर्थविचित्रयात्रा मुख्या[। कृता विविधपुण्यपरम्परास्ता ॥ २४ ॥—ऐतिहासिक महत्त्वकी प्रशस्ति प ५४७-८ (प्रेमी अभिनन्दनग्रथान्तर्गत) જુઓ ૧૪-૫-૫ ના અ કમા ટિપ્પણ

४ "श्रीजीरापल्लि—फलवर्धि-कलिकुण्ड-कुर्कुटेश्वर-पावका-ऽऽरामगम(श)ङ्खेश्वर-चारूप-रावणपार्श्व—वीणादीश्वर—चित्रकूटा-

ઉલ્લેખ છે શ્રીવરનસૂર્ રચિત ચતુર્વિંશતિજિનસ્તુતિ(આત્માનંદ [illegible]
સભા પ્રકાશિત, ભાવનગર)માં પૃ ૯/૨ માં, તથા એજ પ્રતિ [illegible]
છપાયેલી ખુશાલવિજયવિરચિત (સં ૧૮૮૧) પુરુષાદની [illegible]
દેવનામમાલ (પૃ ૧૧)માં [illegible] માં તીર્થના ઉલ્લેખ છે
શ્રી આત્માનંદ સભા પ્રકાશિત જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર [illegible]
(પૃ ૩૦ પર, ૭૦, ૧૧૬,માં પણ જુદા જુદા નામોમાં [illegible]

ડડપાટ—શ્રીપુર સ્તમ્ભનપાર્શ્વ-રાણપુરચતુર્મુખવિહારાદીનિ [illegible]
યાનિ ચાનીતિ વર્તમાનાનિ યાનિ ચાઽતીતાનિ [illegible]
સર્વાણ્યપિ તત્તત્સ્થાનપ્રધાનચતુરનરશિરોરત્નપુણ્ય [illegible]
ચૈવ ન તુ સ્વપ્ન સમુત્પન્નાનિ । અત એવ [illegible]
ત્ય'—પત્ર ૩૬૦ પૃ૦ ૬ (ય[illegible] વિ [illegible])
સાનુ સંપાદન સં ૧૫૧૯માં લખાયેલી પ્રતિ [illegible]
। એટલે તે પહેલાંનો આ ગ્રંથ ખરો જ

૫. ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજીગણિવિરચિત [illegible]
સં ૧૬૪૮માં બરાબર ગણાઈ ગઈ હતી તેમ [illegible]
મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી મ૦ ત્રિપુટી સં ૫ [illegible]
હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્યના ઉલ્લેખ હોવાથી સં ૧૬ [illegible]
રચના થઈ હશે તેમાં ૧૬ા સર્ગમાં આ [illegible]

अपि पार्श्वजिनान्तरिक्षकाभिध [illegible]
स्तम्भयितु महोदय मखिना मूरलयान् [illegible]
भगवन्निमाल्लनादमुमूलाहितिभुत्यैम [illegible]
फणदम्भाद् मयतीव य पुन ॥१०॥ [illegible]

પાસ જિણંદ અંતરીક્ષ પ્રભુ ત્રિભુવન [illegible]
—આ ૬ કડીનું સ્તવન છે તથા [illegible]
રે'—આ ૩ કડીનું સ્તવન છે [illegible]
પાયા છે

ઉ ૯ેખ છે યશોવિજયગ્રથમાલા પ્રકાશિત પ્રાચીનતીર્થમાલાસ ગ્રહ (ભાગ ૧ પૃ ૯૮ ૧૧૪, ૧૫૧, ૧૬૯, ૧૯૮)મા પણ જુદા જુદા મુનિરાજોએ આ તીર્થની યાત્રા કર્યાનો ઉ ૯ેખ છે ન્યાયવિશારદ વાચકવર ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજા પણ અહિં પધાર્યા હતા અને તેમણે સ્તુતિમા બે સ્તવનો બનાવ્યા છે ૬

ઐતિહાસિક માહિતી આપના સસ્કૃત-પ્રાકૃત ઉ ૯ેખોનુ ગુજરાતી ભાષાતર તો અગાઉ આપવામા આ ગ્યુ છે તેના મૂળ સસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાગો ઘણા લાબા લાબા હોનાથી તેમજ સસ્કૃત-પ્રાકૃતભાષાને લીધે ઘણાખરા વાચકોને પણ કટાળો આવે તેથી અહીં આપવામા આવતા નથી વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ તે તે સસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રથો જોઈ લેવા ગ્રથોના નામ, પ્રકાશનસ્થાન, પૃષ્ઠાક વિગેરે તે તે સ્થળે જણાવ્યા જ છે

કવિશ્રી લાવણ્યસમયજી સ ૧૫૮૫મા એક અતરિક્ષજીનો છદ બનાવ્યો છે આ છદ ભાવનગરનિવાસી શ્રી સ્વ કુવરજીભાઈ આણદજીભાઈ તરફથી પ્રકાશિત થયેલા પ્રાચીનસ્તવનાદિસ ગ્રહમા છપાયેલ છે, અને તે ૪૫ કડીનો છે, પરતુ બાલાપુરમાથી મળી આવેલા હસ્તલિખિત પાનાઓમા ૫૪ કડીઓ છે વળી હસ્તલિખિત સાથે સરખાવતા પ્રા૦ સ્ત૦ સ૦મા છપાયેલ છદની કડીઓમા ઘણુ અતર દેખાય છે એટલે આ છદ પુન છાપવા યોગ્ય સમજીને નીચે મુજબ આપવામા આવે છે —

૬ આ સિવાય મહિમાસાગર શિષ્ય આનદવર્ધનકૃત અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર (જૈનધર્મસિંધુ પૃ ૫૩૭), વિનયપ્રભસૂરિકૃત તીર્થયાત્રા-સ્તવન સમયસુન્દરકૃત (સ ૧૬૮૬) તીર્થમાલા વિગેરે વિગેરે અનેક ગુજરાતી કાવ્યોમા આ તીર્થનો ઉ ૯ેખ છે

પ્રતિમા દેખી હિયડુ ઠરે, રાય મહિત ભલા ભોજન કરે,
તેજ વેળા તેહજ ઘડી, પ્રતિમા વજ્રતણી પરે જડી ૧૧

ખધ ધરી ખરદૂષણ ભૂપ પ્રતિમા મેલી તન જલકૂપ,
ગયો ભૂપ જલમાહી ઘણો, પ્રતિમા પ્રગટી હવે તે સુણો ૧૨

એલગપુર એનગઢે રાય, કુઢી છે ભૂપતિની કાય,
ન્યાયવંત નવિ દંડે લોક, પૃથ્વી વરતે પુણ્યમિલોક ૧૩

રાયતણે શિર મોટો રોગ, રયણીભર નવિ નિદ્રા જોગ,
રોમ રામ કીડા મચર, રાણી અવી નિદ્રા પરિહરે ૧૪

જે કીડાનો ઠામજ જિહા, તે પાછા વલી મેલે તિહા,
જો નવિ જાઈ તેહને ઠાય, તતખણ રાજા અચેતન થાય ૧૫

રાય રાણી મકર ભોગવે, કરમે દોહલા દિન ભોગવે,
રયણીભર નવિ ચાલે રગ દીસે કાયા દીસે ચગ ૧૬

એક વાર હય ગજ રથ પરિવર્યો, રમવા રયવાડી સચર્યો,
સાથે સમથ છે પરિવાર, પાળા પાયકનો નહીં પાર ૧૭

જાતા ભાણુ મધ્યાળે થયો, મોટી અટવીમાંહિ ગયો,
થાકો રાજા વડ વિશ્રામ, છાયા લાગી અતિ અભિરામ ૧૮

લાગી તૃષા નિર મન ધર્યું, પાણી દીઠુ ગાબલ ભર્યું,
પાની પીધો ગળણે ગલી, હાથ પગ મુખ ધોયા વલી ૧૯

કરી રયવાડી પાછા વ યો, પહેલા જઈ પટરાણી સંચ્યો,
પટરાણી રવિયાત થઈ, થાકો શય્યા પોઢ્યો જઈ ૨૦

આવી નિદ્રા રયણી પડી, પાસે રહી પટરાણી વડી,
હાથ પાય મુખ નીરખે જામ, તે કીડા નવિ દેખે ઠામ ૨૧

રાણીને મન કૌતુક વસ્યો, હરખી રાણી હિયડે હસ્યો,
જાગ્યો રાજા આલસ મોડ, રાણી પૂછે બે કર જોડ ૨૨

સ્વામી કાવ રયવાડી જિહાં, હાથ પાય મુખ ધોયા જિહાં,
ને જલનો કારણ છે ઘણો, સ્વામી કાજ મરને આરનો. ૨૩

રાજા જંપે રાણી સુણો, અટવી પંથ અછે અતિ ઘણો,
વડ તીર ઝાબવ જલ ભર્યો, હાથ પાય મુખ ધોવન કર્યો. ૨૪

મે પ્રભુ લીધો તેહનો ભેદ, આપણ જાન્યું વડ વિછેદ,
રથ જોતરીઆ તુરંગમ લેય, રાય રાણી માલ ચાલ્યા બેય ૨૫

તિહાં દીઠું ઝાબવ વડ તીર, જાણે માન સરોવર નીર,
હરખી રાણી હીયડે રંગ, રાજા અંગ પખાળે ચંગ. ૨૬

ગયો કષ્ટ ને વધ્યો વાન, દેહ થઇ સોવન સમાન,
આવ્યો રાજા એલગપુરી, માંડે ઓચ્છવ આણંદ ધરી ૨૭

ઘર ઘર તવિયા તોરણ તાર, આવે વધામણાં માણિક માટ,
ભારી ઘણું આવે ભેંટણો, દાન અમોલક દીજે ઘણો ૨૮

રાય રાણી મન થયો સંતોષ, કર્યો અમારીતણો નિર્ઘોષ,
સમભૂમિ ઢાલે પર્યંક, તિહાં રાજા સુવે નિશંક ૨૯

ચંદન ચંપક પુર કપૂર, મહકે વાસ અગર ભરપૂર,
રયણીભર સુપનાંતર લહે, જાણે નર કોઇ આવી કહે ૩૦

અતિ ઊંચો કરી અબ પ્રમાણ, નીલો ઘોડો નીલો પલાણ,
નીલા ટોપ નીલા હથીઆર, નીલ વરણ આવ્યો અસવાર ૩૧

સુણ રે એલગપુરના ભૂપ, જિહાં જલ પીધો તીહાં છે કૂપ,
અગર કરાવે વહેલો થઇ, તિહાં પ્રતિમા માહરી છે સહી. ૩૨

કરા મલોખાની પાલખી, માણિક મોતી જડી નવલખી,
કાચે તાતણે સાથે ધરા, હુ આવીશ તિહા બેઠા કરી ૩૩

જે આજના જાયા તતખેડ, વાછરડા જોતરજો તેહ,
પૂઠ મ વાલીમ જોવા ભણી, સિખામણ દેઉ છુ ઘણી ૩૪

ઇમ્યો સુપન લહી જાગ્યો રાય, પ્રહ ઉઠી વનમાહે જાય,
ચા યો ભલી સજાઈ કરી, તે આવ્યો વડ પાસે વહી ૩૫

તે જલ કૂપ ખણાવ્યો જામ, પ્રગટ્યો કૂપ અચલ અભિરામ,
ભર્યો નીર ગગા જલ જીમ્યો, હરખ્યો રાજા હિયડે હસ્યો ૩૬

કરી મલોખાની પાલખી, માણિક મોતી જડી નવલખી,
કાચે તાતણે મેલી હામ, આવી બેઠા ત્રિભુવન સ્વામ ૩૭

પામ પધાર્યા કહે કૂવા, ઉચ્છવ મેરૂ સમાના હુઆ,
રથે જોતર્યા બે વાછરડા, ચાલ્યા તે ખેડ્યા વિણુ છડા ૩૮

ગાય કામિની કરે કિલ્લોલ, બાજે ભુગલ ભેરી ઢોલ,
પાલખી વાહનને આકાર, નવિ ભાજે પરમેસર ભાર ૩૯

પ્રૌઢી પ્રતિમા ભારી ઘણી, પલખી છે મલોખાતણી,
રાજા મન આવ્યો સદેહ, કિમ પ્રતિમા આવે છે એહ? ૪૦

વાકી દૃષ્ટિ કર્યો આરભ, રહી પ્રતિમા થાનક થિર થભ,
રાજા લોક ચિંતાતુર થયો, એ પ્રતિમાનો થાનક થયો ૪૧

સૂત્રધાર સિલાવટ સાર, તેડી આવ્યો ગરથ ભડાર,
આવસ અગતણા પરિહરો, વેગે ઈહા જિનમડપ કરો, ૪૨

સિલાવટ તિહા રગરસાલ, કીધા જિનપ્રાસાદ વિસાલ,
ધ્વજદડ તોરણ થિરથભ, મડપ માડ્યા નાટારભ ૪૩

પગાસણ દીધાં છે જિહાં, તે પ્રતિમા નવિ બેસે તિહાં,
અંતરીક ઊંચા એ ખે, તરે અસવાર જાયે તેટલે. ૪૪

રજા નાણી મનને કોડ, ખરચે દ્રવ્યતણી તિહાં હોડ
સમ ફળ્યા મણિ મોટે પાસ, એલગરાયની પૂરી આસ. ૪૫

પૂજે પ્રભુને ઉખેવે અગર, તિન ઠામે વસ્યો શ્રીનગર,
ગજ્ઞ રાજલોક કામિની, ઓગલ કરે નહા સ્વામિની ૪૬

સેવા કરે સદા ધરણેંદ્ર, પઉમાવઈ આપે આનંદ,
અવે નઘ ચિદુ દિશિતણા, મારે ઓચ્છવ આનંદ ઘણા ૪૭

સાખેતી પ્રભુપૂજા કરા, મોટો મૂગર મનોહર ભરા,
આરતિએ સવિ મગળમાલ, ભુગળ બેરી ઝાંઝમાલ ૪૮

આજ લગે મરહટ્ટો ઈમ કહે, એક જ દોરો ઊંચા રહે,
આગળ તો જાતો અસવાર, જ્યારે એલગદે રાય અવતાર. ૪૯

જે જીમ જાણ્યો તે તિમ સુણી, વાત પરંપર સદ્ગુરુ કહી;
એ લી આદિ જિમ્મી મન રૂલી, નિરતુ જાણે તે કેવળી. ૫૦

અશ્વસેન રાય કુલ અવતંસ, વામા રાણી ઉદરી હંસ,
વાણારસી નગરી અવતાર, કરજો સ્વામી સેવક સાર ૫૧

ભણે ગુણે જે સરલે સાદ, સ્વામી તાહરા સ્તવન રસાલ;
ધરમી નર જે ધ્યાને રહે, બેઠા જાત્રાતણું ફળ લહે. ૫૨

ઉલટ અખાત્રીજે થયો, ગાયો પાસ જિનેસર જયો
ભાવીય બે કર જોડી હાથ, અંતરીક શ્રી પારસનાથ

સંવત ૫૯૭ ૫ માસ શુદિ વૈશાખ વખાણ
મુનિ શુભ દરસન પામે સુખસંપદા

વડોદરાવાસી પં. શ્રી લાલચંદભાઈ ભગવાનદાસ ગાંધીને પણ અમારે ખાસ જ ધન્યવાદ આપવો જોઈએ, કેમકે ભાવવિજયગણિ-વિરચિત શ્રીઅન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથમાહાત્મ્ય કે જે અંતરિક્ષજીના ઈતિહાસમાં ઘણું મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે, તે છપાઈ ગયું હોવા છતાં ઘણો ઘણો પ્રયત્ન કરતાં પણ કોઈ સ્થળેથી પ્રાપ્ત થઈ શક્યું નહોતું તે તેમની પાસેથી મળ્યું હતું અને જ્યારે જ્યારે દાર્શનિક અધ્યયન અને સંશોધનમાં અમને કોઈ પણ પુસ્તકની જરૂર પડે ત્યારે ત્યારે અવશ્ય અને કિંમતી પુસ્તકો પણ વડોદરાની રાજકીય લાયબ્રેરીમાંથી વિના સંકોચે તેમણે પૂરાં પાડ્યાં છે આ તેમનું સૌજન્ય જ છે

આ તીર્થ ઉપર પૂર્ણ ભક્તિથી યથાશક્તિ યથામતિ શોધ કરીને આ તીર્થનો ઈતિહાસ આલેખવા પ્રયત્ન કર્યો છે, છતાં તેમાં જે અપૂર્ણતા રહી ગઈ હોય તેને વિદ્વાન સંશોધકો પૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન કરશે એવી આશા રાખીએ છીએ

અંતે દેવાધિદેવ શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથભગવાનને ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજના શબ્દોમાં જ વિજ્ઞપ્તિ કરીને સમાપ્ત કરીએ છીએ —दूर करो दादा पासजी भवदु:खका फंदा, वाचक यश कहे दासकु दीजे परमानन्दा ॥ मेरे साहिब तुम ही हो प्रभु पार्श्वजिणंदा ॥

॥ नमः श्रीअन्तरिक्षपार्श्वनाथाय ॥

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથજી તીર્થ વિષે એક મહત્ત્વનો પ્રતિમાલેખ

જયન્ત પુગવી

सवत १७०५ वर्षे फागुणवदि ६ बुधे श्रीअवरंगाबादज्ञाती यवास्त्यवारराटज्ञातीयदम (?)-शाखायां सा० अमीचदभार्या बाइ इद्राणिनाम्या स्वकुट(दु)बश्रेयसे स्वकारितप्रतिष्ठाया श्रीवासु पूज्यजिनबिम्ब कारित प्रतिष्ठित च तपागच्छाधिराजश्रीविजयसेन सूरीश्वरपट्टालकारभट्टारकश्रीश्रीश्रीविजयदेवसूरिभि श्रीअतरिक्षपार्श्व नाथप्रतिमालकृतश्रीसिरपुरनगर ॥ शुभ भवतु ॥ श्री ॥

ભાવાર્થ—"વિક્રમ સવત ૧૭૦૫ ના ફાગણ વદિ ૬ ને બુધવારે ઔરગાબાદના વતની પારવાડજ્ઞાતિના દશ(?)શાખાના અમીચદની પત્ની ઈદ્રાણી નામની બાઈએ પોતાના કુટુબના કલ્યાણના માટે પોતે કરાવેલી પ્રતિષ્ઠામા શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનનુ બિબ કરાવ્યુ અને તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટાલકાર શ્રી વિજયદેવસૂરીએ શ્રી અતરિક્ષપાર્શ્વ નાથ ભગવાનના પ્રતિમાથી અલકૃત સિરપુરનગરમા તેની પ્રતિષ્ઠા કરી "

ઉપરના લેખમા એમ જણાવ્યુ છે કે સ ૧૭૦૫ મા ઔરગાબાદના વતની અમીચદ નામના શ્રાવકની પત્ની ઈદ્રાણી નામની શ્રાવિકાએ શ્રી વિજયદેવસૂરિજી મહારાજને હાથે અતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થમા એ ધાતુના પ્રતિમાજીની પ્રતિષ્ઠા કરવામા આવી હતી આથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે આજથી ત્રણસો વર્ષ પૂર્વે શ્વેતાબરોનો જ ત્યા અધિકાર હતો ઔરગાબાદમા તે વખતે જૈનોની ઘણી મોટી વસ્તી હતી ત્યા દેરાસરો પણ ઘણા હતા તેમજ ત્યા અનેક મોટા મોટા આચાર્યાદિ મુનિ રાજોના ચાતુર્માસ થતા હતા અતરિક્ષજી તીર્થથી (શિરપુરથી) ઔરગાબાદ ૧૨૦ માઈલ જ દૂર છે સભવ છે કે શ્રી વિજયદેવસૂરિશ્વરજી મહારાજ ઔરગાબાદથી અતરિક્ષજી પધાર્યા હોય

અને ત્યાં બીજા ગામોથી આવેલા શ્રાવકોએ તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હોય

આ ધાતુના પ્રતિમાજી શિરપુરથી (અંતરિક્ષજીથી) અહીં જળગાવમાં શી રીતે અને ક્યારે આવ્યા તે કંઈ જાણી શકાયું નથી, કેમકે સામાન્ય રીતે ધાતુની મૂર્તિઓ "ચલ" હોવાથી એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને ગમે ત્યારે લઈ જવામાં આવે છે

આજે શ્વેતાંબર-દિગંબરોનો ઝઘડો ઉપસ્થિત થયો ત્યારથી પ્રત્યેક વખતે શ્વેતાંબરો એકાદ મૂર્તિ પણ અંતરિક્ષજીના દેરાસરમાં પધરાવે તો સામે દિગંબરો વાંધો ઉઠાવતા આવ્યા છે અને આજથી ચાલીશ વર્ષ પહેલાં પૂજ્યપાદશ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ સંઘ લઈને ત્યાં પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાં સંઘ રોકાય તેટલા થોડા દિવસ પૂરતી જ સંઘમાં સાથે લાવેલ મૂર્તિને પધરાવવા સામે પણ દિગંબરોએ સખત વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને ઘણું મોટું તોફાન મચાવ્યું હતું અને છેવટે બધો તોફાની મામલો કોર્ટ સુધી પહોંચ્યો હતો, પણ ઉપરના લેખનાં લખાણથી સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે કે શ્વેતાંબરોનો એ તીર્થ ઉપર અબાધિત અધિકાર હતો અને ત્યાં બીજા પ્રતિમાજી પણ ઇચ્છાનુસાર પધરાવવામાં આવતા હતા આ દૃષ્ટિએ જોતાં આ લેખ અંતરિક્ષજી તીર્થના સંબંધમાં ઘણો મહત્વનો અને ઉપયોગી છે

सं २००७ फाल्गुन वद ८
श्रीऋषभजिनजन्मदीक्षाकल्याणक
मु जलगांव (पूर्व खानदेश)

मुनिराजश्री भुवनविजयान्तेवासी
मुनि जम्बूविजय

श्रीअन्तरिक्षपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

उपजातिवृत्तम् ।

श्रीपार्श्वनाथ भुवि सुप्रसिद्ध, येदेभ देशे सुविशालकीर्तिम् ।
आकृष्टभूमिं सुयथार्थनाम, श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ १ ॥

विभूषित श्रीपुरमध्यभाग, पातालगर्भगृहसस्थित च ।
अनेकभक्तार्पितभक्तिपुष्प, श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ २ ॥

लङ्कापतेर्बाहुविभूषित यत्, बिम्ब जिनेन्द्रस्य सुभूतकाले ।
चमत्कृतिर्यस्य जने प्रसिद्ध श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ३ ॥

वाराणसी यस्य सुजन्मभूमि-र्वामाकुले सूर्य इव प्रदीप ।
पूज्य मनोवाञ्छितपूरक त, श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ४ ॥

फणीन्द्रविस्फारितमातपत्र, सुशोभित सुन्दरश्यामवर्णम् ।
आकृष्टभक्तालिमुखारविन्द, श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ५ ॥

सत्योपदेष्टा कमठस्य पार्श्वो य श्रावणनोद्धरित फणीन्द्र ।
सुरेन्द्रसपूजितदयदय, श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ६ ॥

धर्मोपदेष्टा भुवि भाविकाना तीर्थंकर सघविधायको य ।
धर्मस्य सस्थापकधर्ममूर्ति श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ७ ॥

भक्तस्य वाञ्छा भुवि भाग्यलक्ष्मी-र्विधायको य परमार्थसिद्धे ।
मोक्षस्य दाता परमं पवित्र, श्रीअन्तरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ८ ॥

—राजेन्द्र

श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथ जिनेश्वर स्तवन

(राग-जब तुम ही चले परदेश)

श्री अन्तरिक्षप्रभु पास, पूरो हम आश
स्वामी सुखकारा, सेवकका करो उद्धार।

निदर्भदेश के गिरपुरमें, तुम जाकर बैठे दूरदूरमे ।
तुम दर्शन को आया हूँ जिनजी प्यारा सेवक० १

तुम सेवामें मैं आया हूँ, महापुण्यसे दर्शन पाया हूँ ।
आनंद हुआ है दिलमें भान अपारा सेवक० २

तुम मूर्ति अद्धर रहती है, अति चमत्कार चित्त देती है ।
तुम महिमा जगम सोहे अपरपारा सेवक० ३

प्रभु तुमने रोग मिटाया है, श्रीपाळ का कोढ हटाया है ।
मुज दुःख हरो करुणारसके भंडारा सेवक० ४

तुम नामको नित्य समरता हूँ, करजोडके विनति करता हूँ ।
जवूको है प्रभु तेरा एक सहारा सेवक० ५

—रचयिता—मुनिराजश्री जवूविजयजी महाराज

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ છંદ

મધ્ય ભારતે વિદર્ભ દેશે શ્રીપુરનગરીનો રાણો,
ભવભયવારક જગજનતારક પાપવિદારક સુહામણો,
ભક્ત મનોવાંછિત પૂરક જે સહાય છેદક ભવિ મનના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષજી અધર બિરાજે મન હરણા ૧

કલિકાલે એ અદ્ભુત દીપે ચમત્કાર ગુણ ભર્યા દિસે,
જેમ તોલ નહીં અન્ય તીર્થ કોઈ દર્શન કરતા મન હીસે,
સુખમંડલ જસ અતિવ મનોહર નયન સુહંકર સુહાગણા
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૨

ભજતા જેને નેત્ર ઉઘાડે બધન તૂટે બદીતણા,
પુત્રપૌત્રની આશા પૂર્ણ દુખ મટે રોગી જનના,
ભક્તોનુ દારિદ્રય નિવારે મનવાછિત પૂરે સહુના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં, અધર બિરાજે મનહરણા ૩

દશ દિશિમા જસ કીર્તિ સુગધી પ્રસરી અનુપમ અવનીમા,
ભક્તમધુપ ગુજારવ કરતા દોડી આવે જન પદમા,
મન આનદ ન માવે જોતા મુખ પ્રમુદિત થાએ સહુના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૪

દૂષિત જાણી ધરા પરવશા અધર બિરાજે મહાપ્રભુ,
જગજન દુખો નિવારવાને અવતરિયા છે એહ વિભુ,
પાપીજન ઉદ્ધરે પ્રભુના પ્રભાવથી આ અવનીમા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૫

વિવિધ નામધારી બહુ દેશે પૂજાએ પારસ દેવા,
સ્પર્શ થતા જસ સુવર્ણ થાએ ભક્ત-લોહ ફળતી સેવા,
એવા પ્રભુના નામ ઘણા છે ભક્ત ઘણા દેવેદ્રતણા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૬

ખરદૂષણ રાજાએ નિર્મી ભાવી જિનની એ પ્રતિમા,
કેઈક વત્સરો જલમા રહીને પ્રગટ થઈ આ અવનીમા,
ઇલ નૃપતિએ ભાવભક્તિથી લાવી અદ્ભુત એ રથમા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૭

શકા જાગી નૃપતિ ચિત્તમા સ્થિર થયા પ્રભુ શ્રીપુરમા,
મદિર બાંધ્યું મનમા રાખી ગર્વ ન બેઠા પ્રભુ એમા,
સંઘે બાંધ્યુ સુદર મદિર ભૂગર્ભે કીધી રચના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૮

આવો વામાનંદનકેરા દર્શન કરવા સહુ આવો,
પૂજન ભજન કરીને લેજો માનવ જન્મતણો લ્હાવો,
તારણતરણ ભવિકજનના એ અન્ય ન દીસે આ જગમા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૯

શ્યામસુંદર મૂર્તિ અલૌકિક ફણિધર શિર પર છત્ર ધરે,
અર્ધ કરી પદ્માસન બેઠા ભક્તજનોના ચિત્ત હરે,
સફલ ગણે નિજ નેન ભક્તજન દર્શન કરી પ્રભુ પાસતણા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા. ૧૦

મુકુટ કુંડલાલંકૃતિથી મુખમંડપ રત્ન તિલક સોહે,
સ્વર્ણઘટિત મણિ મુક્તાફલના હાર કંઠમા મન મોહે,
બાલેન્દુ નતમસ્તક થઈને ભાવે ગાવે ગુણ જિનના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમા અધર બિરાજે મનહરણા ૧૧

—શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ "સાહિત્યચંદ્ર"

શ્રી અંતરિક્ષજી તીર્થ શિરપુર (વરાડ)
તીર્થરક્ષક કાર્યકારિણી સમિતિ

*

શ્રી બનમીલાલજી કોચર,	હીંગનઘાટ	પ્રમુખ
,, મોતીલાલ વીરચંદ શાહ,	માલેગામ	ઉપપ્રમુખ
,, હરખચંદ હોશીલાલજી શાહ,	બાલાપુર	સર્વાધિકારી
,, કેશવલાલ મણીલાલ શાહ, B SC	તે હાશ ઉપસર્વાધિકારી	
,, સુમતિલાલ રતનચંદ પટણી B A LL B	એવલા	માનદ સેક્રેટરી
,, કીર્તિલાલ વીરચંદ શાહ LL B	માલેગામ	,,
,, કચરૂલાલ તેજમલ,	ખામગામ	સભાસદ
,, ચાંપશી ધનજી શેઠ	ખામગામ	,,
,, મણીલાલ હરખચંદ શાહ	તેલ્હારા	,,
,, હીંમતલાલ સાકળચંદ શાહ	આકોલા	,,
,, ભોગીલાલ પીતાંબર શાહ	નેર	,,
,, ઝવેરચંદ લખમીચંદ શાહ	અમલનેર	,,
,, મણીલાલ ભાગચંદ શાહ	અમલનેર	,,
,, સુમતિલાલ ચંદુલાલ શાહ	નાસિક	,,
,, વિજયકુમાર ગિરધરલાલ	બાલાપુર	,,
,, વસંતલાલ ભોગીલાલ શાહ LL B	માલેગામ	,,
,, નથુલાલ સાકરચંદ પટણી	એવલા	,,
,, સુવાલાલ નેમીચંદ શેઠ	હીંગોલી	,,
,, બનમીલાલ છોટુરામ માલીઆ	વાશીમ	,,
,, અખેચંદ મોતીચંદ શેઠ	લોણાર	,,